ΕΠΙΛΟΓΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ

ΑΠΟΦΑΣΙΣΑ να κλείσω αυτές τις δυο συγκοινωνούσες εγκληματικές παρωδίες με την πλήρη απομαγνητοφωνημένη εκ βαθέων συνέντευξη που υποτίθεται ότι πήρε ο αφηγητής από τη συγγραφέα Βανέσσα Λουλουδάκη.

Θα αναρωτηθείτε ίσως τι σημασία μπορεί να έχουν πια όλα αυτά, όταν και οι δυο υποθέσεις, αν υπήρξαν ποτέ, θα έπρεπε να αναπαύονται τώρα σε καταχωνιασμένα σκοτεινά αρχεία, μαζεύοντας τη σκόνη της λήθης ή περιμένοντας να εμφανιστεί στον ορίζοντα, από τύχη ή από αναγκαιότητα, η αφορμή που θα επιβάλει τη μερική ή γενικευμένη τους αναψηλάφηση.

Πράγμα, δηλαδή, που μπορεί και να μη συμβεί ποτέ.

Θα είμαι ειλικρινής. Αν όλα ήταν αληθινά, ο αφηγητής θα θεωρούσε τη δημοσιοποίηση της συνέντευξης Λουλουδάκη αδήριτη πράξη εκπλήρωσης υπόσχεσης και ανταπόδοσης υποχρέωσης. Θα της το χρωστούσε. Και με τους νεκρούς, τουλάχιστον, δεν επιτρέπεται να είναι κανείς παραδόπιστος.

Υπάρχουν όμως και άλλοι λόγοι.

Σε αυτή την τελευταία της συνέντευξη, εκτός από τις αναμενόμενες βερμπαλιστικές εξάρσεις της, προσπάθησε η δύστυχη να χώσει βαθιά το νυστέρι της και να πει, από σπόντα έστω, αρκετές προφανείς αλήθειες. Αν και μίλησε για όλους και για όλα με κεντρικό άξονα περιστροφής το δικό της αμφισβητούμενο έργο, διαβάζοντας κανείς τη συνέντευξή της προσεκτικά και με αντικειμενική διάθεση, θα συμφωνήσει νομίζω ότι πρόκειται για ένα ντοκουμέντο που, έστω και έτσι, υπό τη βαριά σκιά των περιστάσεων που ελήφθη και των γεγονότων που ακο-

λούθησαν, είναι μια αληθοφανής αφορμή για να ανοίξει επιτέλους μια συζήτηση. Μια αναγκαία από καιρό συζήτηση, που όλοι την θέλουν και όλοι την αποφεύγουν. Μια συζήτηση που δε θα είναι ο γνωστός περιχαρακωμένος διάλογος κωφών, αλλά μια ειλικρινής κατάθεση απόψεων, όπου θα κληθούν να μιλήσουν όλοι.

Μπορεί κάποιες από τις απαντήσεις της Βανέσσας Λουλουδάκη να διατυπώνονται με την εκστατική μανία αρχαίας Μαινάδας και να χαρακτηρίζονται από καταπιεσμένο θυμό, επισημαίνουν ωστόσο, με τον τρόπο τους, κρίσιμα ανοιχτά ζητήματα-καυτές πατάτες, που όλες οι φράξιες του λογοτεχνικού μας μικρόκοσμου προτιμούν να τις πετάνε στους απέναντι.

Στο απομαγνητοφωνημένο κείμενο της συνέντευξης ο αφηγητής δε θα πείραζε, εννοείται, ούτε λέξη. Ό,τι ακριβώς θα την ρωτούσε και όπως ακριβώς θα απαντούσε, έτσι ακριβώς θα τα παρέθετε και εδώ.

Επιπρόσθετα, στη διεύθυνση www.romantzo.com/docs μπορείτε να διαβάσετε κάποια «ντοκουμέντα» που αφορούν το υποτιθέμενο μέλλον των βασικών ηρώων και των δύο σπαραξικάρδιων εγκληματικών ιστοριών. Με βάση το αξίωμα «καμιά υπόθεση διαπλοκής δεν κλείνει ποτέ· όλες τους είναι ανοιχτού τέλους», μπορείτε να τα αξιοποιήσετε ως αφορμή και ερέθισμα, για να κάνετε κάποιες χρήσιμες δεύτερες σκέψεις ή για να φανταστείτε ένα δικό σας τέλος σε αυτή τη συνωμοσιολογική φαρσοκωμωδία.

Επίσης, επιβάλλεται να διαβάσετε τις αναλυτικές διευκρινίσεις του συγγραφέα για το πόθεν έσχες των επινοήσεών του, αλλά και των διακειμενικών αναφορών και δανείων του, στη διεύθυνση www.romantzo.com/docs.

Επιτρέψτε μου, τέλος, να κλείσω, για λογαριασμό του αφηγητή, με μια δήλωση γνώμης:

Δεν έχουμε κανένα λόγο να πιστεύουμε ούτε στιγμή όλους αυτούς τους καλοσυνάτους υποκριτές, που βγαίνουν και μας μαλώνουν και μας κουνάνε το δάχτυλο του προφεσόρου και μας συστήνουν να είμαστε καλόπιστοι και να μη βλέπουμε παντού συνωμοσίες, πουλώντας μας έτσι σε τιμή ευκαιρίας σημαίες από φύκια και μεταξωτές κορδέλες. Σημαίες-κουρελούδες, τις οποίες χρησιμοποιούν σαν παραβάν, για να

κρύβουν τις δικές τους καθημερινές μικρές και μεγάλες συνωμοσίες, που απεργάζονται διαρκώς και αδιάλειπτα πίσω από τη σκυφτή μας πλάτη, σε θεσμοθετημένα και αθεσμοθέτητα στεγανά, πάντα κρυφά και απαραβίαστα.

Δικαιούμαστε να είμαστε καχύποπτοι.

Οφείλουμε να υπερασπίζουμε τα ανθρώπινα προνόμια της περιέργειας, της παρατήρησης και της αμφιβολίας.

ΒΑΝΕΣΣΑ ΛΟΥΛΟΥΔΑΚΗ: DE PROFUNDIS

Ας ξεκινήσουμε με μια κλασική ερώτηση. Αλήθεια, κυρία Λουλουδάκη, πώς εμπνέεστε την υπόθεση ενός μυθιστορήματός σας;

Κλασική η ερώτηση, αλλά καθόλου εύκολη η απάντηση. Δεν ακολουθώ κάποια συγκεκριμένη συνταγή, κάποια προκάτ μέθοδο. Για τον καθένα η έμπνευση μπορεί να ορίζεται διαφορετικά. Έμπνευση για μένα είναι το να μετατρέπεις εξωτερικά ερεθίσματα σε εσωτερική παρότρυνση και στη συνέχεια σε κατανοητό γραπτό λόγο. Να το πω διαφορετικά: Βλέπω τον κόσμο που με περιτριγυρίζει, αφήνομαι ανυπεράσπιστη στα ερεθίσματά του και μετά ανταποδίδω: Επινοώ νέους σύνθετους κόσμους, στους οποίους μπορεί να βρει κανείς ενσωματωμένες, με έναν έντεχνο βέβαια, δημιουργικό τρόπο, και δικές μου βιωματικές εμπειρίες, αλλά και στοχασμούς και αναστοχασμούς και εφιάλτες και όνειρα, που έχουν, συνήθως, αυθόρμητα μετεγγραφεί στο υποσυνείδητό μου σε ανύποπτο παρελθόντα χρόνο.

Εγώ, αγαπητέ μου, έχω μάθει και να ζω και να ονειροπολώ. Το ένα νίβει το άλλο και τα δυο μαζί γίνονται πρώτη ύλη για μυθοπλαστική επινόηση. Και μετά, έρχεται κάποια στιγμή που πέφτω σε ένα είδος έκστασης και εγκλωβίζομαι σε ένα νεφελώδες μείγμα από στοιχεία της δικής μου πραγματικότητας, των ονειροπολήσεών μου και των επινοήσεών μου. Και όλα τότε μου φαίνονται σαν να τα έχω ζήσει η ίδια, και μάλιστα, με όλη τη δύναμη της ψυχής και του «είναι» μου. Όλα μού έρχονται στο μυαλό σαν συγκεχυμένη μνήμη, σαν θεραπευτική αλοιφή που την αλείφεις στην ευρύτερη περιοχή του πόνου σου και σου απορροφά αυτοστιγμεί το άλγος.

Πάντοτε οι εμπειρίες μας μπορεί να είναι ή να φαίνονται ή και να είναι και να φαίνονται περισσότερες από όσες είναι στην πραγματικό-

τητα. Δεν ξέρω αν το έχετε παρατηρήσει. Η μνήμη μπορεί να αρχειοθετεί τη ζωή μας, άλλα δεν είναι ποτέ ακριβής όταν την ανακαλούμε. Θυμάται επιλεκτικά, ό,τι την συμφέρει, πότε για να σε κάνει να αναλογίζεσαι για ποιο λόγο οφείλεις να είσαι δυστυχισμένη και πότε για ποιο λόγο οφείλεις να είσαι ευτυχισμένη. Δεν έχει σημασία τι από τα δυο, αφού η εναλλαγή τους είναι συνεχής. Με μια συχνότητα, που ίσως να παίζει κι αυτή το ρόλο της, αλλά, κακά τα ψέματα, με όρους προσδόκιμου ορίου ζωής, είναι...

(Στο σημείο αυτό δεν ολοκλήρωσε τη φράση της. Αν θυμάμαι καλά, κούνησε τα χέρια με τον τρόπο που το κάνουμε όταν θέλουμε να εννοήσουμε τη φράση «τρέχα γύρευε».)

Τέλος πάντων. Χρειάζεται προσοχή. Γιατί όλα αυτά είναι επικίνδυνα πράγματα για την ισορροπία κάποιου. Μπορεί να σε λεηλατήσουν και να σε αφήσουν γυμνή και ανυπεράσπιστη σε αδηφάγα βλέμματα, που σχεδόν ποτέ δε θέλουν το καλό σου. Δυστυχώς ή ευτυχώς, ο πραγματικός συγγραφέας, εννοώ αυτός που δεν είναι ένα ανόητο, άλαλο ίνδαλμα, κατασκευασμένο από τη διαφήμιση και τη συγκυρία, είναι καταδικασμένος να ζει στη μοναχικότητα. Στην καλύτερη περίπτωση, μπορεί να έχει μια ζωή που να μοιάζει περισσότερο με νομαδική. Και όπου βέβαια οι συνοδοιπόροι του συγγραφέα-νομάδα θα είναι οι ηρωίδες και οι ήρωες των βιβλίων του. Η αέναη περιπλάνηση, στις άνυδρες πολλές φορές στέπες της επινόησης, είναι ένας συνεχής αγώνας επιβίωσης, ενίοτε επικών διαστάσεων. Ένας μέτριος ή ένας άτυχος συγγραφέας μπορεί να υφίσταται αγόγγυστα, για μεγάλο διάστημα, το μαρτύριο του αιωνίως διψασμένου. Ενώ διψάει μέχρι θανάτου, μόλις φτάνει στην πηγή, εκεί, μπροστά στα μάτια του, αυτή στερεύει αστραπιαία. Το έχω ζήσει, ως περιστασιακά άτυχη, και ξέρω τι σας λέω.

Εγκυμονεί βέβαια και ο κίνδυνος του άλλου άκρου. Η έμπνευσή σου να είναι παραπάνω από όσο πρέπει πλούσια σε ιδέες. Συνήθως τότε μπλοκάρεις. Αδυνατείς να ιεραρχήσεις και να επιλέξεις. Σε τέτοιες καταστάσεις, ίσως να σας φανεί αδόκιμη η παρομοίωση που θα χρησιμοποιήσω, οι ιδέες σφηνώνονται στο κεφάλι του συγγραφέα με τον ίδιο αδίστακτο τρόπο που ο Δράκουλας ο Παλουκωτής αντιμετώπιζε τους αλλόθρησκους αντιπάλους του.

Άλλες φορές πάλι, οι ιδέες που σου έρχονται είναι σαν τους μύκη-

τες που επωάζονται, στην αρχή τουλάχιστον, εν αγνοία σου. Σε αυτή την περίπτωση, η μόνη σωτηρία σου είναι να βρεις εσύ τη δύναμη και να ακρωτηριάσεις μόνος σου τα πλοκάμια της σκέψης σου.

Με κοιτάτε κάπως περίεργα... Σας φαίνονται υπερβολικά αυτά που σας λέω; Δεν είναι. Καθόλου δεν είναι. Αυτά τα τερτίπια της έμπνευσης είναι γνωστά στο σινάφι μας. Για να τα ξεπεράσεις, πρέπει να έχεις θέληση και εμπιστοσύνη στον εαυτό σου. Να μην του επιτρέπεις να λυγίζει μπροστά στις δυσκολίες. Το γράψιμο, αγαπητέ μου, είναι ένας σπαρακτικός εσωτερικός μονόλογος, μια παγανιστική τελετουργία του μυαλού, ένα μονοπάτι που σε οδηγεί, μέσα από την ίδια μονόδρομη κατεύθυνση, και στη χαρά και στη λύπη.

Η έμπνευση δεν είναι άμωμος σύλληψη. Είναι μήπως ένα άχραντο μυστήριο; Από αυτά τα μη καταγεγραμμένα; Μπορεί. Πιστεύω ότι στον καλό συγγραφέα είναι κάτι που απλώς του συμβαίνει, ξαφνικά, όπως το «Big Bang» έσκασε μέσα στη μαύρη τρύπα και δημιουργήθηκε ο κόσμος που ξέρουμε.

Μια τέτοια ζωή κρύβει μια άγρια γοητεία, που λίγοι άνθρωποι έχουν την τύχη να την ζήσουν. Όμως, πιστέψτε με, έρχονται στιγμές που καταντάει πολύ κουραστική».

Μάλιστα. Και με την πλοκή; Ακολουθείτε πάντα τις ίδιες αφηγηματικές τεχνικές;

Όταν η έμπνευση σε έχει επισκεφτεί και ο διανοητικός ίλιγγος σε έχει πλέον συνεπάρει, όταν έχεις φτάσει πια στο σημείο τις ιδέες και τα συναισθήματά σου να τα κάνεις πλοκή, δηλαδή ιστορία με αρχή, μέση και τέλος, τότε είναι σαν να μεταμορφώνεσαι σε υφάντρα που υφαίνει ένα πλουμιστό χαλί, σε κεντήστρα που κεντά ένα περίτεχνο εργόχειρο. Γενικά, στα δικά μου γραπτά η πλοκή είναι πότε αναγωγική και πότε επαγωγική. Προσπαθώ οι αιτιακές σχέσεις που κρύβονται πίσω από τη δράση των ηρώων μου να παρουσιάζονται με μια λογική σειρά, κατανοητή από τη μέση αναγνώστρια, έτσι ώστε να εξυπηρετείται, πρωτίστως, η συνειρμική ανάδειξη των δικών της εμπειριών, των δικών της συναισθημάτων.

Εγώ τουλάχιστον, από τα όσα δικά σας κείμενα έχω διαβάσει, έχω διαπιστώσει –αν διαφωνείτε, σας παρακαλώ διορθώστε με– ότι η γραφή σας είναι κάπως αυθόρμητη, παρορμητική θα έλεγα. Αλήθεια, πώς δουλεύετε;

Αφήνετε το κείμενο να ρέει όπως σας βγαίνει στο χαρτί, και μετά, το ξαναγράφετε στον υπολογιστή για να το επεξεργαστείτε στις λεπτομέρειές του;

Μπορεί κανείς να γράφει ερήμην της σκέψης του; Η λογική λέει πως όχι. Και όμως, ξέρετε πόσες φορές, ενώ η σκέψη μου βρίσκεται φαινομενικά σε κενό αέρος, παίρνω αυθόρμητα το στυλό στο χέρι και, μόλις ακουμπήσω τη μύτη του στο χαρτί, αρχίζει αυτό να γράφει από μόνο του; Αυτό το θεωρώ από τα μεγαλύτερα ανεξήγητα μυστήρια της γραφής, το πώς δηλαδή η σκέψη μπορεί να σου προκαλεί συλλογισμούς, αυθόρμητους συνειρμούς, ανεξήγητα συναισθήματα παραμένοντας αόρατη. Σαν ένα στοιχειωμένο αλλά καλότυχο αερικό που σε καθοδηγεί καλοπροαίρετα –ίσως, καμιά φορά, και λίγο υστερόβουλα, αλλά κατά βάση καλοπροαίρετα– για να μετατρέψεις τις δικές σου αλήθειες σε χειμαρρώδη γραπτό λόγο. Ένα λόγο που προορίζεται να αποικίσει σε συναισθηματικούς κόσμους άγνωστών σου ανθρώπων, αυτόβουλων ψυχών που δε θα γνωρίσεις ποτέ σου από κοντά.

Φυσικά, υπάρχουν και οι στιγμές που μπλοκάρεις. Δεν ξέρεις πώς να προχωρήσεις. Δεν ξέρεις τι να κάνεις. Τρομακτικό αδιέξοδο. Σκοτάδι παντού. Και τότε, μια λέξη μόνο, μια τυχαία αδέσποτη λέξη που μπορεί να πάρει το μάτι σου εδώ κι εκεί, αρκεί για να σου προκαλέσει αυτανάφλεξη και να πυροδοτήσει τη συγγραφή ενός ολόκληρου κεφαλαίου. Αρκεί για να σε βγάλει από ελικοειδή αδιέξοδα. Αρκεί για να σου δώσει λύσεις στην πλοκή και τη διαμόρφωση των χαρακτήρων σου. Πιστέψτε με, το να εξαναγκάζεσαι να υποκύπτεις στην ανεξάντλητη δύναμη μιας και μόνης λέξης είναι μοναδική, ανεπανάληπτη εμπειρία.

Ξέρετε, όταν γράφουμε, βρισκόμαστε σε μια ιδιόμορφη, μη φυσιολογική κατάσταση. Θα μπορούσα να την παρομοιάσω με αυτό που στην ψυχολογία ονομάζεται «Σύνδρομο Πολλαπλών Προσωπικοτήτων».

Έχει να κάνει με την επιλογή των χαρακτήρων σας;

Ακριβώς. Και χαίρομαι πολύ που το βρήκατε με την πρώτη. Επινοείς διαρκώς διαφορετικούς χαρακτήρες και, λες και όλοι τους είναι υπαρκτά πρόσωπα της καθημερινότητάς σου, συνομιλείς μαζί τους, τους αφήνεις να ζουν μέσα στο κεφάλι σου, ενίοτε να σε καθοδηγούν και σπανιότερα να σε χειραγωγούν.

Όταν τελειώσεις μαζί τους, όταν έχεις καθορίσει πια οριστικά το

πεπρωμένο τους, εννοώ όταν το βιβλίο σου εκδοθεί, μεσολαβεί μια μεταβατική περίοδος όπου, από τη μια, χαίρεσαι που έχεις τελειώσει και θέλεις να το πανηγυρίσεις, και από την άλλη, κλωθογυρίζουν συνεχώς στο μυαλό σου δεύτερες σκέψεις: τύψεις και αμφιβολίες. Μήπως αδίκησες κάποιον ήρωα ή κάποια από τις ηρωίδες σου; Μήπως σε άλλους φέρθηκες υπερβολικά γενναιόδωρα και σε άλλους όχι; Ξέρετε, τη μετά σχέση σου με τους χαρακτήρες των βιβλίων σου δεν είναι καθόλου εύκολο να την διαχειριστείς.

Μου λέτε δηλαδή ότι η σχέση σας με τους χαρακτήρες των βιβλίων σας συνεχίζεται και μετά την ολοκλήρωση ενός έργου σας;

Με άλλους ναι, με άλλους όχι. Πολλές φορές ακολουθώ, ξέρετε, αυτό που έλεγε ο Μποντλέρ...

Ποιο; Το «η μαντάμ Μποβαρύ είμαι εγώ»;

Όχι μόνο. Περισσότερο αναφέρομαι στο «όπως οι περιπλανώμενες ψυχές ψάχνουν ένα σώμα, έτσι και εγώ μπορώ να μπω ανά πάσα στιγμή σε όποιον ήρωά μου θέλω». Τέλος πάντων. Εξαρτάται.

Από τι;

(Γέλια.) Από το πώς μου έχουν συμπεριφερθεί κατά τη διάρκεια της συγγραφής... Αστειεύομαι. Απλώς, είναι όπως με τις γνωριμίες. Όλες οι σχέσεις έχουν ένα τέλος και αφήνουν καλές ή κακές αναμνήσεις. Και εγώ λοιπόν από άλλους χαρακτήρες μου έχω καλές αναμνήσεις, από άλλους όχι.

Κάποια στιγμή βέβαια, όταν έχω πια εμπλακεί στην υπόθεση και με τους χαρακτήρες του επόμενου βιβλίου μου, τότε τραβάω μια γραμμή. Όλες και όλους τους προηγούμενους τους ξεχνάω. Όταν έχω συλλάβει την κεντρική ιδέα και τα βασικά στάδια της πλοκής, και απλώς μου λείπει η ολοκλήρωση των νέων μου χαρακτήρων κι αυτά που εγώ λέω «ενδιάμεσα γεμίσματα», δεν έχω πια τα περιθώρια να χαριεντίζομαι με τους προηγούμενους. (Αναστενάζει.) Κάθε καινούργιο βιβλίο έχει τα δικά του διλήμματα. Οι πρωταγωνιστές, οι δευτεραγωνιστές ή αυτοί που κάνουν ένα απλό τυχαίο πέρασμα αντιμετωπίζουν τα δικά τους βάσανα, που γίνονται αναγκαστικά και βάσανα του συγγραφέα.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, σε όλα μου τα βιβλία, οι δικοί μου χα-

ρακτήρες δεν είναι απλά, επινοημένα, φανταστικά όντα προορισμένα να ζήσουν μόνο στο μικρόκοσμο κάποιων τυπωμένων σελίδων. Αν τους προσέξεις και προσπαθήσεις να τους προσεγγίσεις σαν ίσος προς ίσο, μπορείς να τους δεις ξαφνικά να ανασταίνονται, να βγαίνουν «δεύρο έξω» σαν τον Λάζαρο, να δραπετεύουν από τις τυπωμένες σελίδες και να περπατάνε πάνω στο νερό σαν τον Μωυσή, με συγχωρείτε, τον Ιησού ήθελα να πω. Να σε πλησιάζουν, να σου μιλάνε, να σε παρηγορούν, να σε μαλώνουν, να σε συμβουλεύουν... Δεν είναι χαρακτήρες εξωπραγματικοί, προορισμένοι να περιδιαβάζουν μέσα από τυπωμένες αράδες, μόνο και μόνο για να σε εντυπωσιάσουν και να σε καθηλώσουν στη μίζερη καθημερινότητά σου.

Μπορείτε να μου το εξηγήσετε αυτό κάπως καλύτερα;

Ευχαρίστως. Δεν ξέρω αν είχατε ποτέ την εμπειρία να ακούσετε φωνές μέσα στο κεφάλι σας να συνομιλούν ψιθυριστά και εσείς να προσπαθείτε με κόπο να κρυφακούσετε τι λένε. Και να μην μπορείτε και να σας πιάνει άγχος και να σας τρώει το σαράκι της περιέργειας κι αυτή η περιέργεια να γίνεται σιγά σιγά άγχος και μετά αγωνία που κορυφώνεται βασανιστικά...

Θα μου πείτε: «Από πού αντλείτε το δικαίωμα, κυρία Λουλουδάκη, να κρυφακούτε τις συνομιλίες των άλλων;» Σε αυτό το εύλογο ερώτημα δίνω μια καταρχάς εύλογη και φαινομενικά εξίσου δίκαιη απάντηση: «Μα αφού εγώ τους επινόησα, εγώ τους δημιούργησα, εγώ τους έφερα στη ζωή». Όταν έρχεται η στιγμή που το αναφωνείς αυτό, φυσικά πάντα στα κρυφά, από μέσα σου, νιώθεις ότι έχεις αυτοαναγορευτεί σε ρόλο Θεού, ότι κάνεις χρήση αυτής της υπέρτατης, θεϊκής, εξουσιαστικής δύναμης, που σου επιτρέπει να καθορίζεις ελέω σου το πεπρωμένο των πλασμάτων που επινόησες.

Αχ, και να ξέρατε πόσο ντρέπομαι όταν το κάνω αυτό! Τι τύψεις νιώθω! Λες και ευθύνομαι εγώ η ίδια ακόμα και για το προπατορικό αμάρτημα. Παράδοξο; Και όμως, είναι αληθινό! Τι βλασφημία, Θεέ μου! Τι αυταρχισμός απέναντι στα ίδια τα υποτελή δημιουργήματά σου! Ειλικρινά σας λέω, παραλύω...

Και τι κάνετε τότε;

Τι κάνω τότε; Μαζεύω τις δυνάμεις μου και προσπαθώ να στραγγαλίσω τον αυθόρμητο εγωισμό μου και να κάνω ένα βήμα πίσω. Ηρεμώ

και περιμένω. Τους δίνω χρόνο. Αφήνω τα πλάσματά μου να με εμπιστευτούν εκείνα πρώτα. Να τα βρει αρχικά το καθένα με τον εαυτό του, αλλά και με τους άλλους συμπρωταγωνιστές και συμπρωταγωνίστριές τους, και να έρθουν μετά πια σε εμένα και να μου τα εκμυστηρευτούν όλα.

Τότε αρχίζει η περίοδος μιας ανείπωτης λυτρωτικής γαλήνης. Τότε είναι που από εξουσιάστρια-αφέντρα συγγραφεύς μετουσιώνεσαι σε εξομολογήτρια-ψυχαναλύτρια συγγραφέα, που έχει την απέραντη υπομονή και την άδολη αγάπη ενός απλού ρασοφόρου ποιμένα-εξομολογητή και ενίοτε εξορκιστή.

Είναι η στιγμή που πρέπει να προσέξεις περισσότερο, να κρατήσεις την ψυχραιμία σου και να πάρεις τις αποστάσεις σου. Γιατί; Επειδή αυτή η διάθεση φιλικής κυριαρχίας πάνω στους ήρωές σου εύκολα μπορεί να μετουσιωθεί ξαφνικά σε ένα είδος διαστροφικού μίσους, σε μια ανεξήγητη μανία να τους βλάψεις, μόνο και μόνο γιατί έκαναν το λάθος και σε εμπιστεύτηκαν. Θέλεις να τους εκδικηθείς, έτσι, χωρίς να υπάρχει κάποιος εμφανής αποχρών λόγος, χωρίς να περιμένεις ότι θα λάβεις κάποια ικανοποίηση από μια τέτοια εκδίκηση. Πιστέψτε με, τις αιτίες μιας τέτοιας αντίδρασης καμιά ψυχαναλυτική θεωρία και καμιά ψυχοτρόπος ουσία δεν μπορούν να τις επιδιορθώσουν. Όσες φορές κι αν έχω προσπαθήσει να διερευνήσω το φαινόμενο μόνη μου, αλλά και με φίλους ψυχολόγους, ειδικούς στη ψυχολογία της ανθρώπινης εκδίκησης, δεν έχω καταφέρει να καταλήξω σε κανένα επαρκές συμπέρασμα...

(Παρέμεινε σιωπηλή για κάποια δευτερόλεπτα.)

... Ίσως να φταίει η μοναξιά. Σε κάνει πνευματικά και ψυχολογικά ευαίσθητη. Όταν τα βάζεις με δύσκολους χαρακτήρες, αναγκάζεσαι και εσύ η ίδια να υποστείς αφόρητη πίεση, ενίοτε και συναισθηματικό ακρωτηριασμό. Σε εξωθούν να αποκτηνωθείς προσωρινά, για να τα βγάλεις πέρα μαζί τους. Υπάρχουν ήρωες, δικοί σου ήρωες, δικοί σου χαρακτήρες, πλάσματα που τα δημιούργησες εσύ η ίδια, που δε σ' αφήνουν να είσαι μεγαλόκαρδη όσο θέλεις. Σε πολεμούν, σε αμφισβητούν, σε λοιδορούν, χωρίς να τους έχεις κάνει τίποτα... Τι άλλο να πω; Ξέρετε, έρχεται καμιά φορά η στιγμή που αμφισβητείς το αν τους έχεις επινοήσει εσύ η ίδια ή είναι εισβολείς από άλλους κόσμους εχθρικούς... Και τότε, εμφανίζεται αυτό το καταραμένο νεφέλωμα της

ενοχής, το χημικό νέφος της συνενοχής. Κατακάθεται στο μυαλό σου και σου συσκοτίζει τα πάντα. Μπλακάουτ. Κάτω οι διακόπτες. Δε με πιστεύετε, ε; Ξέρετε τι κάνω τότε; Προσποιούμαι την αδιάφορη. Πνίγω την ταραχή μου και κάνω ότι δε βλέπω τι συμβαίνει γύρω μου. Αδιαφορώ, πώς το λένε. Μέχρι η αδιαφορία μου να τους τσακίσει το ηθικό, να τους τρομοκρατήσει και να τους κάνει επιτέλους να σκεφτούν: «Ε, πού πάμε; Αυτή εδώ είναι ικανή να μας πετάξει έξω από την ιστορία». (Γέλια.)

Ειλικρινά, με εντυπωσιάζετε. Ποτέ μου δεν είχα φανταστεί ότι όλες αυτές οι διεργασίες που μου περιγράφετε μπορεί να είναι μια τόσο επώδυνη, ψυχοφθόρα, ανταγωνιστική διαδικασία.

Λογικό είναι. Σας καταλαβαίνω απόλυτα. Μην ανησυχείτε. Δεν είναι και εύκολο να το συλλάβει κανείς στην ολότητά του. Και εσείς γράφετε, έτσι δεν είναι; Εννοώ ότι ασχολείστε και εσείς επαγγελματικά με το γραπτό λόγο. Όμως, εσείς είστε δημοσιογράφος και από την ίδια τη φύση του επαγγέλματός σας μπορείτε και πατάτε σε πιο σταθερό έδαφος. Ασχολείστε περισσότερο με το πραγματικό, με γεγονότα. Ανεξάρτητα από το ποια είναι η γνώμη σας για αυτά, ανεξάρτητα από το πώς τα αξιολογείτε, η είδηση είναι είδηση, είτε σας αρέσει είτε δε σας αρέσει. Από τη στιγμή που το γνωρίζετε αυτό εκ προοιμίου, μπορείτε να ελίσσεστε ευκολότερα, να προφυλάσσετε τα νώτα σας από τις κακοτοπιές. Δίκιο δεν έχω; Διαθέτετε απείρως αποτελεσματικότερες ικανότητες επιβίωσης από ό,τι εμείς. Οι συγγραφείς, σπάνια το καταφέρνουμε αυτό. Δυστυχώς ή ευτυχώς, οι γυναίκες συγγραφείς ιδιαίτερα, είμαστε καταδικασμένες να φανταζόμαστε, να επινοούμε, να δημιουργούμε γεγονότα και καταστάσεις, να αντιδικούμε μια ζωή με το ίδιο μας το πεπρωμένο... Δεν μπορείς να κάνεις αλλιώς. Διαφορετικά, πιστέψτε με, είναι ανθρωπίνως αδύνατο να επινοήσει κάποιος γεγονότα προορισμένα να προκαλέσουν καταιγιστικές αλληλουχίες συναισθημάτων...

Βλέπετε λοιπόν πως δεν είναι και τόσο απλά, τόσο εύκολα τα πράγματα. Εμένα όλη αυτή η μέθεξη, στην οποία υποβάλλομαι όταν βρίσκομαι σε περίοδο συγγραφής, με κάνει, συγχωρήστε μου την έκφραση, και φλιπάρω. Άλλοτε ευχάριστα και άλλοτε δυσάρεστα. Τελευταία, περισσότερο δυσάρεστα. Αλλά για αυτό δε φταίει ούτε η έλλει-

ψη της έμπνευσης ούτε αυτή καθ' εαυτήν η μυσταγωγία της γραφής. Είναι προσωπικό το θέμα. Έχω και εγώ, όπως κάθε φυσιολογικός άνθρωπος, τα δικά μου.

Δηλαδή; Όταν λέτε «είναι προσωπικό το θέμα», τι περισσότερο εννοείτε από αυτά για τα οποία ήδη μου έχετε μιλήσει;

Αφήστε, δεν είναι της στιγμής. Άλλη ερώτηση, παρακαλώ.

Μάλιστα. Κυρία Λουλουδάκη, γράφετε έχοντας στο μυαλό σας κυρίως τις γυναίκες ή τους άντρες;

Δεν το έχω κρύψει ποτέ μου. Όταν γράφω, έχω, πρωτίστως, στο μυαλό μου τις γυναίκες παρίες. Αυτές που αγωνίζονται, χωρίς να έχουν την παραμικρή πιθανότητα να νικήσουν. Είναι γυναίκες με ασήμαντες εμπειρίες, εύκολα θύματα, προορισμένα να υποταχτούν στο πεπρωμένο που πέφτει πάνω τους ουρανοκατέβατο, στην τύχη.

Μερικοί ενοχλούνται από αυτή μου την επιλογή. Ταυτίζουν τη γυναικεία γραφή και, κατ' επέκταση, τη γυναικεία λογοτεχνία με τη ρομαντική απλοϊκή πολυλογία. Μέγα το λάθος τους.

Όποιος με έχει διαβάσει προσεκτικά, γνωρίζει ότι, τουλάχιστον εγώ, είμαι ακριβώς το αντίθετο. Εκείνο που πραγματικά με χαρακτηρίζει είναι ο μινιμαλισμός. Παραδέχομαι ότι έχω καταβολές και επιρροές από όλα τα σύγχρονα ρεύματα της τέχνης, συμβολισμό, φουτουρισμό, πριμιτιβισμό, όποιον άλλο -ισμό, τέλος πάντων... Βερμπαλίστρια όμως και στεγνή, αποστεωμένη φορμαλίστρια δεν υπήρξα ποτέ μου. Η δική μου γραφή είναι πάντα υπαινικτική και σε κάθε περίπτωση χαρακτηρίζεται από αφηγηματική ευθυβολία, πυκνότητα έκφρασης και υπαρξιακή εμβάθυνση. Είναι άδικο λοιπόν να μου προσάπτουν ανυπόστατες και αναπόδεικτες κατηγορίες.

Ακούστε όμως και τη συνέχεια: Εγώ πάντοτε προσπαθώ να μιλήσω στο σκεπτόμενο κοινό μου με αλληγορίες, που να έχουν όμως πρόδηλες αναφορές. Την ενεργοποίηση των ψευδαισθήσεών τους, με τις μικρές απάτες που επινοώ –το «απάτες» βάλτε το σας παρακαλώ σε εισαγωγικά–, τις αξιοποιώ με μέτρο και μόνο για να θριαμβεύσει στο τέλος το Καλό. Τα ίχνη που αφήνω πάντοτε, για να πατήσουν πάνω τους οι αναγνώστριές μου, είναι πολύ ευδιάκριτα.

Πόσο αυτοβιογραφικές είναι οι ιστορίες που αφηγείστε; Πώς έχει φερθεί

μέχρι σήμερα η ζωή στη Βανέσσα Λουλουδάκη και με ποιο τρόπο αυτή έχει περάσει τα βιώματά της στα βιβλία της;

Φροντίζω να είμαι αυτοβιογραφική όσο πρέπει. Διαβάζοντας τα βιβλία μου, δε σου χρειάζεται να κοιτάξεις από την κλειδαρότρυπα του μπουντουάρ μου για να με προσεγγίσεις και ως γυναίκα και ως συγγραφέα.

Σε ό,τι αφορά το δεύτερο σκέλος του ερωτήματός σας, η ζωή ποτέ της δε μου χαμογέλασε για πολύ. Μην το πάρετε για παράπονο. Το λέω απλώς γιατί ο κόσμος που με διαβάζει μπορεί να νομίζει ότι η ζωή μου, μόνο και μόνο επειδή έχω ευλογηθεί με κάποιο χάρισμα, το χάρισμα της συγγραφής εννοώ, υπήρξε γενναιόδωρα εύκολη. Όχι, καμία σχέση. Αφήστε που και εγώ ουδέποτε επέλεξα τον εύκολο δρόμο. Δε φιλοδόξησα να πατήσω απλώς πάνω σε μια ευθεία γραμμή και να μην ξεστρατίσω ποτέ μου. Πάντα ακολουθούσα δύσβατα μονοπάτια, που εκ των προτέρων ήξερα ότι μπορεί να καταλήγουν σε αδιέξοδα ή και σε γκρεμούς.

Πείτε μου, όμως: Εδώ δεν κρύβεται όλη η γοητεία του «συγγράφειν»; Τα ίδια τα αδιέξοδά σου δε σε υποχρεώνουν, τελικά, να αναζητήσεις διέξοδο διαφυγής; Να επινοήσεις τρόπους για να δραπετεύσεις από αυτό που σου επιφυλάσσει η μοίρα εκείνη τη δεδομένη στιγμή;

Και ο έρωτας; Τι ρόλο έπαιξε στη διαμόρφωσή σας ως συγγραφέως; Πώς επηρέασε το έργο σας;

Γενικά μιλώντας, δεν είναι σωστό να κρίνει και να χαρακτηρίζει κάποιος το έργο ενός συγγραφέα, ενός οποιουδήποτε καλλιτέχνη, συσχετίζοντας το μόνο με γνωστές ή άγνωστες πιπεράτες επιλογές της προσωπικής του ζωής.

Αν έχετε διαβάσει τα βιβλία μου, θα διαπιστώσατε ίσως ότι, σε πρώτο επίπεδο, πρόκειται για κλασικές ερωτικές ιστορίες προδοσίας και εξωσυζυγικού πάθους. Σε ένα δεύτερο όμως επίπεδο, κρύβουν μέσα τους έναν ολόκληρο συναισθηματικό θησαυρό.

Προσπάθησα και προσπαθώ πάντα, κι ας λένε ό,τι θέλουν οι διάφοροι κακόβουλοι καλοθελητές, κι ας με σνομπάρουν όσο θέλουν οι διάφοροι μέτριοι «συνάδελφοί» μου, να υπηρετήσω το όραμα ενός πιο ανθρώπινου μέλλοντος, χωρίς τα βάρβαρα κοινωνικά στερεότυπα που αναπαράγουν απαράδεκτες σεξιστικές διακρίσεις εις βάρος των γυναικών.

Οι περισσότεροι από τους άντρες που αγάπησα κατέληγαν, όχι πάντα με δική τους αποκλειστικά ευθύνη, να με κάνουν δυστυχισμένη. Θα ήμουν αγνώμων όμως, αν δεν παραδεχόμουν ότι σε αυτήν ακριβώς τη δυστυχία χρωστάω πολλές από τις καλύτερες σελίδες μου.

Ξέρετε, εγώ δεν είμαι από εκείνες που γράφουν μόνο όταν έχουν κέφι. Ακόμα και στα χειρότερά μου, φροντίζω να είμαι συνεπής με τους στόχους μου. Μπορεί το τέλος μιας σχέσης, η εγκατάλειψη ή η προδοσία να με πλήγωνε, ουδέποτε όμως μου επέτρεψα να πέσω και του χαμού, να καταθέσω τα όπλα αμαχητί, να συρθώ στο βάλτο της κατάθλιψης, να εκλιπαρήσω. Πάντα έβρισκα τη διέξοδο στο γράψιμο.

Θα ήθελα τώρα να μιλήσουμε λίγο για τη σχέση σας με την επίσημη λογοτεχνική κριτική.

Ακούστε. Εδώ και καιρό, έχω κλείσει τους λογαριασμούς μου με την αυτοαποκαλούμενη «κριτική». Καμιά και κανείς συγγραφέας, σε όποιο είδος κι αν κατατάσσουν το έργο του, δεν πρέπει να κάνει το λάθος να ανοίξει διάλογο μαζί τους. Χαμένα λόγια. Δεν ξέρω πώς γίνεται αυτό, πώς το καταφέρνουν κάθε φορά, αλλά τελικά ο χαμένος είναι πάντα ο πρωτογενής δημιουργός. Τουλάχιστον, βραχυπρόθεσμα. Συγχωρήστε την πρόχειρη παρομοίωση, αλλά είναι όπως όταν ένα μικρό και αθώο παρεξηγημένο σαμιαμίδι, που όλοι το περνούν για σαρκοβόρα σαύρα, προσπαθεί να διεκδικήσει μερίδιο από τη λεία μιας κοινότητας αχόρταγων τερμιτών.

Αυτοί οι άνθρωποι, στους οποίους εγώ τουλάχιστον αναφέρομαι και φαντάζομαι ότι και εσείς τους γνωρίζετε –μερικοί, άλλωστε, υπήρξαν ή και είναι ακόμα συνάδελφοί σας–, δεν έχουν καμία, μα καμία σχέση με αυτό που στο εξωτερικό αποκαλείται «λογοτεχνική κριτική».

Οι δικοί μας εδώ είναι ασύδοτοι κυνηγοί δημιουργικών κεφαλών. Λειτουργούν σαν ένα άτυπο αυτοδιορισμένο πειθαρχικό συμβούλιο. Μόνοι τους ορίζουν τα νεφελώδη κριτήρια της υποτιθέμενης ποιότητας και στη συνέχεια σε βάζουν στο κρεβάτι του Προκρούστη και σε τραβολογάνε για να δουν αν ταιριάζεις με τα δικά τους γούστα. Τα οποία, παρεμπιπτόντως, τα αλλάζουν απροειδοποίητα όποτε τους καπνίσει. Γιατί, αλήθεια, δε μας αποκαλύπτουν αυτά τα πνευματικά μαστόδοντα ποιο είναι, επιτέλους, αυτό το επτασφράγιστο μυστικό σύστημα κριτικής αξιολόγησης, με το οποίο κάθε φορά εμένα, αλλά και άλλες συναδέλφους μου μας περνούν γενεές δεκατέσσερις;

Είναι τρομερό! Οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονται μονίμως εκτός ελέγχου. Μισό λεπτό... Σας ερωτώ: Τι νόημα μπορεί να έχει ένας διάλογος με ανθρώπους που πάσχουν από μονομανιακή ροπή προς την απαξίωση του άλλου; Κανένα, ασφαλώς.

Γι' αυτό λοιπόν και εγώ προτιμώ την απεραντοσύνη της προσωπικής μου ερήμου. Την απομόνωση που, στο κάτω κάτω της γραφής, είναι προαπαιτούμενο της περισυλλογής, της έμπνευσης και τελικά της δημιουργίας.

Μα τόσο πολύ σας επηρεάζει η γνώμη τους; Μου κάνει εντύπωση...

Όχι πλέον. Όμως, στην αρχή της καριέρας μου, τους υπέστην και από την καλή και από την ανάποδη. Όταν με κανοναρχούσαν από το πρωί μέχρι το βράδυ, λογικό ήταν κάποια στιγμή να καταφέρουν να με αποσυντονίσουν και να με αποκαρδιώσουν. Ευτυχώς, γρήγορα κατάλαβα ότι δεν είχα κανένα λόγο να αναλώνομαι στο να συναγελάζομαι και να γλείφω ανόητους και, τολμώ να πω, και μη με θεωρήσετε κακόπιστη ή υπερβολική, ανέραστους διαμορφωτές του κακού γούστου. Αφήστε που οι περισσότεροι από αυτούς είναι και καταθλιπτικοί.

Τι μου λέτε;

Δε με πιστεύετε; Θα σας δώσω λοιπόν ένα παράδειγμα και θα δείτε ότι θα με καταλάβετε απολύτως. Θα αναφερθώ σε ένα ελάσσονος σημασίας συμβάν ανάμεσα σε εμένα και σε έναν από τους περί ου ο λόγος φαρμακόγλωσσους, που είχε μάλιστα και τα μισά μου χρόνια. Αυτό λοιπόν το άμυαλο μειράκιο –θα πρέπει να το ξέρετε γιατί έγραφε τότε στη δική σας εφημερίδα– με αποκάλεσε σε ένα από τα λιβελογραφήματά του «τσαρίνα της "ροζ" λογοτεχνίας». Δεν είναι ότι με πείραξε ο χαρακτηρισμός. Μου έχουν απευθύνει και χειρότερους. Το θράσος του συγκεκριμένου με πείραξε και έκανα κάτι για το οποίο δεν είμαι βέβαια καθόλου περήφανη τώρα που σας το λέω, αλλά... Τέλος πάντων, ας το πάρει το ποτάμι. Αξιολογήστε το ως μια στιγμιαία φυσιολογική ανθρώπινη αντίδραση σε έναν καταιγισμό αναπάντητων προσβολών και κακόβουλων υποτιμήσεων του έργου μου και κυρίως της προσωπικότητάς μου. Αξιοποιώντας την πολύχρονη φιλία του τότε συντρόφου μου με τον ιδιοκτήτη της εφημερίδας σας, του τηλεφώνησα και του επέστησα την προσοχή για το απαράδεκτο επίπεδο και το ύφος των γραπτών του εν λόγω συντάκτη του. Και βέ-

βαια, του ζήτησα να βρει έναν τρόπο για να τον κάνει να επανορθώσει, ζητώντας μου δημόσια συγγνώμη.

Πράγματι, εκείνος ανταποκρίθηκε στην παράκληση και ο περί ου ο λόγος κριτικός, μια βδομάδα μετά, έβαλε την ουρά του στα σκέλια και μου ζήτησε δημόσια ταπεινά συγγνώμη, γράφοντας δε ότι, κατόπιν προσεκτικότερης ανάγνωσης των βιβλίων μου, διέγνωσε σε εμένα «ένα αφηγηματικό στυλ που καθηλώνει» και άλλα τέτοια βαρύγδουπα, που προφανώς δεν τα πίστευε. Κοιτάξτε, δεν το έκανα γιατί με ενδιέφερε η συγγνώμη του ή το άνωθεν εκπορευόμενο λιβάνισμά του. Το έκανα για να αποδείξω πόσο άνανδροι και οσφυοκάμπτες είναι όλοι αυτοί που αρέσκονται να κρίνουν τους άλλους εκ του ασφαλούς, έχοντας εξασφαλίσει, δεν ξέρω και εγώ από πού, την αιώνια ατιμωρησία.

Και το «καταθλιπτικοί» που είπατε από πού προκύπτει;

Από την ίδια τη φύση του επαγγέλματός τους. Από το ότι έχουν κάνει την απόλαυση της ανάγνωσης επάγγελμα. Η δική σας εμπειρία τι σας λέει; Την έχετε κάνει περιστασιακά αυτή τη δουλειά, αν δεν απατώμαι. Δεν είναι λοιπόν καταπιεστικό να είσαι υποχρεωμένος να διαβάζεις κάθε βδομάδα δυο και τρία βιβλία, που τις περισσότερες μάλιστα φορές είναι καθ' υπόδειξιν και όχι δική σου ελεύθερη επιλογή; Και μετά να ψάχνεις, μέσα σε συνθήκες υποχρεωτικής καταναγκαστικής εργασίας, να βρεις τα όποια θετικά και τα όποια αρνητικά, για να τα παρουσιάσεις σε ένα ολιγόλεξο κείμενο, κρατώντας ισορροπίες ανάμεσα στην καθαρά προσωπική σου γνώμη, στις λυκοφιλίες που έχεις με συγγραφείς και στις προτεραιότητες που σου επιβάλλει το εμπορικό τμήμα, που φέρνει τη διαφήμιση από την οποία πληρώνεσαι;

Πείτε μου, σας παρακαλώ: Είναι φυσιολογική μια τέτοια ζωή; Αυτή η πίεση, η διαρκώς επαναλαμβανόμενη κατατυράννηση του να λες κάθε βδομάδα τη γνώμη σου για κάτι που υποχρεώθηκες να διαβάσεις, δεν παράγει κατάθλιψη, και μάλιστα, επιθετικού χαρακτήρα; Εγώ πιστεύω, και δεν το λέω αυτό ορμώμενη από τις προσωπικές μου εμπειρίες, ότι πολλές φορές η μοχθηρία και η χαιρεκακία των κριτικών δεν αφορά αυτό καθ' εαυτό το έργο που κρίνουν, αλλά αυτό που σας είπα προηγουμένως: Το ότι έχουν μετατρέψει σε επαγγελματική υποχρέωση την αισθητική απόλαυση που μπορεί να νιώσει κανείς διαβάζοντας ένα καλό λογοτεχνικό βιβλίο.

Έχω άδικο; Παρακαλώ, αν θεωρείτε ότι είμαι υπερβολική στις κρίσεις μου, να μου το πείτε ευθέως. Και να σας πω και κάτι ακόμα; Όταν ο ίδιος ο κριτικός είναι ή φιλοδοξεί να γίνει και συγγραφέας, ε, τότε εκεί τα πράγματα μπορεί να βγουν, και συνήθως βγαίνουν, εντελώς εκτός κάθε ελέγχου. Τότε είναι που θριαμβεύει η ίδια η γελοιότητα, χωρίς να μπαίνει καν στον κόπο να φορά το παραπλανητικό προσωπείο της αντικειμενικότητας.

Πώς το εννοείτε αυτό;

Θα σας το κάνω λίγο πιο προσωπικό για να με καταλάβετε. Ας υποθέσουμε ότι είστε επαγγελματίας κριτικός και ότι έχετε μια εβδομαδιαία στήλη βιβλιοκριτικής σε μια εφημερίδα μεσαίας ή μεγάλης κυκλοφορίας. Ταυτόχρονα όμως, είστε και συγγραφέας. Για τις ανάγκες της συζήτησης, ας υποθέσουμε ότι είστε ένας υποφερτός συγγραφέας, ένας συγγραφέας του μέσου όρου, που το άλλο σας σινάφι, η κριτική, σας αντιμετωπίζει, λόγω λυκοφιλίας, με συμπάθεια και τα βιβλία σας κάνουν μέτριες προς χαμηλές πωλήσεις. Γενικά όμως, είστε περισσότερο γνωστός, πιο αναγνωρίσιμος ως κριτικός παρά ως συγγραφέας. Μέχρι εδώ καλά;

(Της έγνεψα πως ναι.)

Ωραία! Έρχεται τώρα στα χέρια σας ένα βιβλίο, ας υποθέσουμε ένα δικό μου βιβλίο, που υποχρεούστε να το διαβάσετε με σκοπό την εκπλήρωση της εβδομαδιαίας σας αγγαρείας ως έμμισθου κριτικού. Το διαβάζετε λοιπόν και διαπιστώνετε, το λέω για τη διευκόλυνση της συζήτησης, ότι το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας δεν είναι ένα αριστούργημα. Είναι όμως ένα βιβλίο που τα έχει όλα στις σωστές τους αναλογίες: πρωτοτυπία στη σύλληψη της υπόθεσης, γλώσσα ζωντανή και όχι στεγνή, ισορροπημένη ετεροδιηγητική αφηγηματική τεχνική και όχι έναν παντογνώστη αφηγητή ή αφηγήτρια που τα ξέρει όλα, χαρακτήρες ολοκληρωμένους, πειστικούς, πλοκή και σασπένς που κρατάει το ενδιαφέρον του αναγνώστη μέχρι την τελευταία σελίδα... Με λίγα λόγια, είναι ένα βιβλίο που αξίζει να προσεχτεί, που αξίζει να διαβαστεί, που αξίζει να το προτείνετε στο κοινό, το οποίο υποτίθεται ότι σας διαβάζει, επειδή εκτιμά τη γνώμη σας και τις συστάσεις σας. Ένα βιβλίο για το οποίο μπορείτε άφοβα να πείτε ένα, συγκρατημένο έστω, καλό λόγο, χωρίς να διακινδυνεύσετε το κύρος της αυθεντίας

σας και χωρίς το κοινό που θα σας εμπιστευτεί να χάσει το χρόνο του και τα χρήματά του, αν αποφασίσει βέβαια να ακολουθήσει τη σύστασή σας. Δηλαδή, είναι ένα βιβλίο (η φωνή της ακούγεται θριαμβευτική) που θα θέλατε να έχετε γράψει εσείς ο ίδιος. Βάλτε τώρα το χέρι σας στην καρδιά και πείτε μου με όλη σας τη ειλικρίνεια: Ο άλλος σας εαυτός, αυτός που εκπροσωπεί το μέτριο συγγραφέα, δε θα ένιωθε μέσα του το δηλητηριώδες τσίμπημα της ζήλιας; Τι πιο ανθρώπινο από αυτό; Δε συμφωνείτε;

Έτσι όπως το θέτετε...

Ωραία! Φανταστείτε τώρα να σας συμβαίνει αυτό σχεδόν κάθε βδομάδα. Ο μέτριος συγγραφέας να αναμετράται σε εβδομαδιαία βάση ως κριτικός με ένα διαφορετικό και πιθανότατα καλύτερό του συγγραφέα! Αργά ή γρήγορα, τι θα σας συμβεί; Μια τέτοια συνεχής συναισθηματική αταξία δε θα σας προκαλέσει κατάθλιψη; Δε θα σας αλλοιώσει το χαρακτήρα; Δε θα σας θολώσει την όποια αντικειμενικότητα θα επιθυμούσατε να είχατε ως κριτικός; Ακόμα και κρίση συγγραφικής αφλογιστίας μπορεί να πάθετε... Ξεφύγαμε όμως και εγώ αλλού θέλω να καταλήξω. Μέσα σε έναν τέτοιο συναισθηματικό κόλαφο, πώς τελικά θα αντιμετωπίσετε κάποια που μπορεί και γράφει καλύτερα βιβλία από εσάς; Θα αποσιωπήσετε τα όσα δεν είστε σε θέση να καταφέρετε και θα αναδείξετε τις όποιες δευτερεύουσες αδυναμίες δεν κατάφερα να καθυποτάξω. Που μάλιστα μπορεί να είναι και αδυναμίες που ούτε και εσείς ως συγγραφέας θα μπορούσατε να αντιμετωπίσετε με επάρκεια. Με παρακολουθείτε;

Φυσικά. Με μεγάλη προσοχή.

Πολύ ωραία! Το συμπέρασμα λοιπόν, στο οποίο θέλω να καταλήξω, είναι, πιστεύω, κάτι περισσότερο από προφανές. Ο φθόνος από την αναπόφευκτη σύγκρισή τους με το ακατόρθωτο τους προκαλεί ηθελημένη τύφλωση. Τα προσωπικά, εγωκεντρικά κίνητρα υπερισχύουν σε βάρος της αντικειμενικότητας ή, έστω, μιας σχετικής στάσης ίσων αποστάσεων. Βλέπετε λοιπόν πώς η εσκεμμένα κακόβουλη κριτική θριαμβεύει πανηγυρικά; Μπορεί ένας τέτοιος, μη νηφάλιος, μη απροσωπόληπτος κριτής, για να μιλήσω με δικονομικούς όρους, να μου κάνει εμένα μαθήματα αφηγηματικής αρμονίας; Ή να μιλάει για εγγενείς αφηγηματικές ανωμαλίες στο έργο μου; Ένας τέτοιος διπλοθεσί-

της, με τη διπλή ιδιότητα του κριτικού και του συγγραφέα εννοώ, είναι δύσκολο να επιβεβαιώσει περίτρανα με τη στάση του ότι «όσα δε φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστάρια»;

Σε μια από τις λίγες συνεντεύξεις μου, χάριν αστεϊσμού ασφαλώς, απευθυνόμενη σε αυτήν ακριβώς την κατηγορία των κριτικών, τους είχα προτείνει να φτιάξουν μια λίστα αξιολόγησης λογοτεχνικών έργων, τυποποιημένη, σαν κι αυτές που χρησιμοποιούν για τον έλεγχο ποιότητας διάφορων προϊόντων. Φανταστείτε έναν πίνακα με δυο στήλες. Στη μια στήλη θα αναφέρονται τα κριτήρια της κριτικής τους και στην άλλη, που θα είναι κενή, θα διατυπώνεται αιτιολογημένα η γνώμη τους για το αν ανταποκρίνεται ή όχι σε αυτά το υπό κρίσιν βιβλίο. Τους προκάλεσα δε, όπως η γενναιότητα και η λεβεντιά επιβάλλουν, να ξεκινήσουν δοκιμαστικά με ένα δικό τους βιβλίο. Να το κριτικάρουν με βάση τα κριτήρια που οι ίδιοι θα έχουν ορίσει, για να δούμε τι σκορ θα πιάσουν. (Γέλια.)

Να σας πω και κάτι ακόμα; Πέρα από το αστείο της υπόθεσης, η ύπαρξη ενός τέτοιου κριτικού κανόνα μπορεί να αποδειχτεί πολύ πιο χρήσιμη από ερωτηματολόγια τύπου Προυστ. Δεν υποτιμώ τον Προυστ. Προς Θεού! Έχει κι αυτό το ερωτηματολόγιο τον τρόπο του να αναδεικνύει τα στοιχεία του χαρακτήρα ενός δημόσιου προσώπου. Ωστόσο, το να βγει μια φορά ένας κριτικός που παριστάνει και το συγγραφέα και να μας πει ανοιχτά: «Ορίστε, με βάση αυτά τα μεθοδολογικά κριτήρια σας κρίνω, με αυτά τα κριτήρια σας θάβω ή σας ανυψώνω στα ουράνια» έχει από μόνο του ως γεγονός πολύ μεγάλο ενδιαφέρον, δε νομίζετε;

Σκέφτομαι, όση ώρα μου περιγράφετε την ιδέα σας, τι μορφή θα μπορούσε να έχει ένα τέτοιο «κριτηριολόγιο».

Μην κουράζεστε. Το έχω ήδη σκεφτεί. Θα μπορούσε, αίφνης, να έχει ακόμα και τρεις στήλες. Στη μια να φιλοξενούνται τα κριτήρια. Στη δεύτερη να αιτιολογεί ο κριτικός τη γνώμη του, με βάση το καθένα κριτήριο, και στην τρίτη να καλείται ο ίδιος ο κρινόμενος συγγραφέας να απαντήσει στις κρίσεις του κριτικού. Πώς σας φαίνεται; Εγώ τουλάχιστον δε θα είχα κανένα πρόβλημα να συμμετάσχω σε μια τέτοια, πρόσωπο με πρόσωπο, αντιπαράθεση. Θα αποκτούσε έτσι και η κριτική πολύ μεγαλύτερο ενδιαφέρον, δε νομίζετε; Θα έπαυε να είναι έ-

νας κακόβουλος, βαρετός μονόλογος που, στο τέλος τέλος, δεν ενδιαφέρει και κανέναν. Κοιτάξτε, για να το κλείνουμε το θέμα: Η κριτική είναι ένα παρασιτικό επάγγελμα. Υπάρχει επειδή υπάρχουμε εμείς, οι συγγραφείς δημιουργοί. Για να μπορέσει να ανυψωθεί από το τέλμα της μετριότητάς της και να παίξει το συμπληρωματικό ρόλο της με σύνεση, με μετριοπάθεια και, προπαντός, με αξιοπρέπεια, πρέπει να μάθει να είναι απέναντι μας σεμνή. Τουλάχιστον...

Δεν είναι πολύ βαριές αυτές οι κατηγορίες;

Συγχωρήστε με. Είναι. Το παραδέχομαι. Η ειλικρίνειά μου είναι πολλές φορές προσβλητική. Δεν έχω όμως πια κανένα λόγο να κρύβομαι από κανέναν. Τα όποια στοιχήματα έβαλα στη ζωή μου, θεωρώ ότι τα κέρδισα, και μάλιστα, με το σπαθί μου. Ούτε είχα ούτε έχω ανάγκη καμιά και κανέναν τους. Όταν όμως βλέπω να με αδικούν κατάφωρα και από πάνω να με ειρωνεύονται κατάμουτρα, ε, τότε, δικαιούμαι νομίζω να μετατρέπομαι σε Μαινάδα, μεταφορικά και κυριολεκτικά, που, αν δεν πάρει τη συμβολική της εκδίκηση, δεν μπορεί να ησυχάσει για να επιστρέψει στα καθημερινά, δημιουργικά της καθήκοντα.

Μην είστε, αγαπητέ μου, αφελής. Συγγνώμη κιόλας για το θάρρος μου, αλλά η εμπειρία μου μου λέει ότι η ταπεινοφροσύνη κρύβει συνήθως παγίδες. Είναι η μικρή αδερφή της υποκρισίας.

Το ξέρω, σας ακούγομαι σκληρή, αλλά το αξίζουν. Το μόνο που έχει μάθει να κάνει αυτή η εξημερωμένη αγέλη είναι να περικυκλώνει ύπουλα το εκάστοτε θύμα της και να καρφώνει τους κυνόδοντές της σε ευαίσθητα, τρυφερά σημεία που, στην περίπτωσή μας, αποτελούνται από ανυπεράσπιστες τυπωμένες λέξεις.

Συγγνώμη, αλλά με βάση τη γενικότερη εντύπωση που έχω για σας, αλλά και το όσο σας γνωρίζω τώρα, με αυτή τη συζήτηση, δυσκολεύομαι να πιστέψω ότι ακούω κάτι τέτοιο από το στόμα σας.

Σας καταλαβαίνω, αλλά ελάτε και εσείς στη θέση μου. Το τι έχω ακούσει εγώ από κάποιους που αυτοαναγορεύονται κριτικοί δε λέγεται. Ό,τι πιο αλλοπρόσαλλο μπορείτε να φανταστείτε.

Ένας με κατηγόρησε ότι πάσχω από επιδειξιομανή γραφομανία –ούτε και ξέρω αν υπάρχει και τι σημαίνει αυτός ο όρος–, ότι δεν έχω, δήθεν, τι άλλο να κάνω από το να κάθομαι και να εκθέτω την προσωπική μου ζωή σε συνέχειες. Ένας άλλος με κατηγόρησε για στείρα

λεξιλαγνία, ισχυριζόμενος ότι αρέσκομαι να εγκιβωτίζω στα γραπτά μου αλλόκοτες λέξεις, που τις χρησιμοποιώ κατά βούληση, έτσι, άσκοπα, χωρίς αυτές οι ίδιες οι λέξεις να έχουν θέση στις συγκεκριμένες προτάσεις που απαντώνται. Ένας τρίτος με κατηγόρησε για καταναγκαστική, βεβιασμένη μεταμφίεση της πραγματικότητας. Μια, τέταρτη αυτή, με κατηγόρησε για γλωσσικό χαμαιλεοντισμό.

Καταλαβαίνετε τι έχω υποστεί; Τι μπορείς να απαντήσεις σε αυτούς τους ανθρώπους; Μπορείς να μιλήσεις μαζί τους στα σοβαρά; Πώς να τους εξηγήσεις ότι αυτό που προσδίδει αυθεντικότητα σε ένα λογοτεχνικό κείμενο είναι η ικανότητα του χειρισμού της γλώσσας και της προσαρμογής της ανάλογα με τις σκηνικές σου περιγραφές και το χαρακτήρα των ηρώων σου;

Αναρωτήθηκα κάποια στιγμή, για λογαριασμό και των τεσσάρων τους, γιατί δεν μπήκαν ποτέ στον κόπο να παραθέσουν κάποιο παράδειγμα, για να καταλάβω και εγώ η καψερή, η άμεσα ενδιαφερόμενη, τι στο δαίμονα προσπαθούν να μου πουν με αυτή την περίτεχνη, περισπούδαστη μπουρδολογία τους. Αλλά πού! Για αυτούς ας είναι το μήνυμα μια μπούρδα, το μέσο είναι το παν.

Δεν πειράζει, όμως. Το μόνο που προσπαθώ, και το λέω χωρίς καμιά διάθεση να απολογηθώ σε κανέναν, είναι να αποθησαυρίζω συναισθήματα για να τα δανείζω μετά αφιλοκερδώς σε όσες γυναίκες προσπαθούν μια ζωή να ξεφύγουν από το αδίστακτο, κατ' εξακολούθησιν πλιάτσικο του αρσενικού. Σε όλες αυτές που προσφέρουν από τον εαυτό τους το μέγιστο, κι ας παίρνουν το ελάχιστο, που προσπαθούν να γλυτώσουν από ασύμπτωτους αδιέξοδους έρωτες, που θέλουν να πάψουν να είναι ευχειραγώγητες από τους φανερούς και, κυρίως, από τους υποκριτές, τους κρυφούς φαλλοκράτες που κυκλοφορούν ανάμεσα μας.

Θεωρείτε ότι ποτέ και από κανέναν δεν έχετε δεχτεί καλόπιστη κριτική;

Σχεδόν. Υπάρχουν και ορισμένοι που ανακάλυψαν κάποιες σκόρπιες αρετές σε ορισμένα από τα βιβλία μου, αλλά κι αυτών η υποκριτική και ύπουλη μεγαλοθυμία εξαντλήθηκε μέχρι εκεί. Αυτοί οι τύποι με συγχύζουν περισσότερο. Πριν σε θάψουν ζωντανή, αναγνωρίζουν μια κάποια πρωτοτυπία, ορισμένες καλές ιδέες, κάποια δυναμική στο γράψιμό σου.

Μετά όμως, αρχίζουν την κατεδάφιση. Σου αραδιάζουν πλείστες όσες αδυναμίες που μόνο οι ίδιοι έχουν καταφέρει να ανακαλύψουν μπροστά, πίσω, κάτω και πάνω από τις γραμμές των κειμένων σου, για να καταλήξουν πάντα στο ξενέρωτο ηθικό δίδαγμα: Καλή η προσπάθεια, άντε, καλούτσικη ήσουν αυτή τη φορά, θα πρέπει όμως να προσπαθήσεις και άλλο. Ή, αυτό συνήθως δεν τολμάει να το πει, αν ήταν αυτός ή κάποιος άλλος στη θέση μου και είχε τις ιδέες μου, θα τις έγραφε αλλιώς.

Σχετικά πρόσφατα, ένας από τη συνομοταξία είχε το θράσος να γράψει ότι τα μυθιστορήματά μου ομοιάζουν με αυγό Φαμπερζέ. Εξωτερικά εντυπωσιάζουν, το εσωτερικό τους όμως μυρίζει όπως τα πολυκαιρισμένα κλούβια πασχαλινά αυγά. Μια άλλη ότι πάσχουν από αρχιτεκτονική ασυμμετρία. Δηλαδή, πάρ' τ' αυγό και κουρεύ' το! Με συγχωρείτε για τη φράση μου, εννοείται ότι δεν απευθύνεται σε εσάς προσωπικά. Σε αυτά τα φίδια τα κολοβά απευθύνεται.

Φίδια;

(Σε έξαλλο τόνο.) Ναι, φίδια. Τους παρομοιάζω με φίδια, όχι μόνο γιατί σέρνονται εκεί που οι άλλοι περπατάνε με το κεφάλι ψηλά τολμώντας να εκτεθούν με το έργο τους, όχι μόνο γιατί είναι ύπουλοι και τα χτυπήματά τους είναι ξαφνικά και δηλητηριώδη, όχι μόνο επειδή έχουν καταντήσει το ίδιο τους το επάγγελμα κάτι το γλοιώδες, το γλιτσερό, το σιχαμένο, αλλά και γιατί... (Παύση.)

Αλλά και γιατί;

Αλλά και γιατί τα μάτια των φιδιών δεν κλείνουν ποτέ. Το ξέρατε αυτό; Ποτέ. Είναι καταδικασμένα, όπως κι αυτοί, μια ζωή να μένουν με τα μάτια τους ορθάνοιχτα και να παρακολουθούν, με τη φιδίσια ζήλια τους, την πορεία των άλλων προς τη δημιουργία. Αυτή η φιδίσια ζήλια είναι που αναγεννά συνεχώς το δηλητήριο και τη μοχθηρία τους, Ορισμένες φορές τούς φαντάζομαι ως ουροβόρους όφεις, να ελίσσονται γύρω από τον εαυτό τους για να δαγκώσουν την ουρά τους και να αφαιρέσουν το υπόλοιπο του παλαιού δέρματός τους. Τυφλωμένοι όμως όπως είναι από τη ζήλια τους, κάνουν το λάθος και αυτοδηλητηριάζονται ή αυτοακρωτηριάζονται. Αυτοκτονούν, δηλαδή, παρά τη θέλησή τους...

Συγγνώμη που επιμένω, αλλά δυσκολεύομαι να παρακολουθήσω το συλλογισμό σας. Όλα αυτά που μου λέτε δεν είναι κάπως υπερβολικά; Τουλάχιστον εμένα, αυτή τη στιγμή, έτσι μου ακούγονται.

Σας είπα: Ίσως και να είναι. Δεν τα λέω όμως μόνο εγώ για λόγους επαγγελματικής πικρίας ή επειδή έχω καμιά ανάγκη την ανυπόληπτη επαινολογία τους. Δείτε τι λέει ο ένας για τον άλλο στους σύντομους εμφυλίους που ξεσπούν κατά καιρούς μεταξύ τους. Ο επαγγελματικός κλάδος των κριτικών είναι ο μόνος στον οποίο ισχύει το «κόρακας κοράκου μάτι βγάζει», και μάλιστα, με ιδιάζουσα μανία και ιδιαίτερη ευχαρίστηση.

Αν έχετε παρακολουθήσει τους εμφυλίους τους, τότε θα πρέπει να μου το παραδεχτείτε: Αυτά που λέω εγώ για αυτούς μπροστά σε αυτά που εκσφενδονίζουν ο ένας στον άλλο δεν είναι τίποτα. Είναι αθώες βρισιές που ανταλλάσσει ένα νιόπαντρο ερωτευμένο ζευγάρι, όταν τσακώνεται την πρώτη νύχτα του γάμου του. Γι' αυτό σάς λέω: Μην τους λυπάστε, είναι μαθημένοι αυτοί να χορεύουν βαλσάκι με την αθλιότητα!

Συγχωρήστε με και πάλι, αλλά εγώ δεν έχω δει πάντως να σας απευθύνουν τέτοιες κατηγορίες.

Α, καλέ μου, μα τι λέτε; Δεν έχετε δει τίποτα; Δεν έχετε διαβάσει ή δεν έχετε ακούσει τι μου σούρνουν δεξιά και αριστερά; Σας είπα και πριν. Με έχουν κατηγορήσει για βερμπαλισμό, για γλυκανάλατη γραφή, για ό,τι μπορεί να βάλει ο κακεντρεχής και απαίδευτος νους τους.

Και όμως, όσο ξαναδιαβάζω τα βιβλία μου –είμαι από τις ελάχιστες συγγραφείς και από τα δυο στρατόπεδα που το κάνουν αυτό–, και μάλιστα, με έντονο αυτοκριτικό μάτι, τέτοιου είδους ανεπάρκειες δε βρίσκω.

Σας είπα και πριν. Είμαι μινιμαλίστρια με όλη τη σημασία και το ειδικό βάρος, που έχει μια τέτοια λέξη. Όταν εκδοθεί ένα βιβλίο μου και διαπιστώσω ότι κάπου έχει ξεφύγει ένα αθέλητο λάθος ή μια αβλεψία στην πλοκή, το διορθώνω αμέσως και επιβάλλω στον εκδότη μου να το επανεκδώσει.

Δεν είμαι από αυτές που λένε ότι, από τη στιγμή που το έργο μου έφυγε από εμένα, δε με ενδιαφέρει, δε με αφορά, δεν αντέχω να το ξαναπιάσω στα χέρια μου, και άλλα τέτοια ψευτοηρωικά.

Εμένα που με βλέπετε έχω φτύσει αίμα για να καταφέρω να γράφω πολυεστιακά και πολυεπίπεδα. Προσέχω και την παραμικρή λεπτομέρεια. Και ξέρετε γιατί; Επειδή εγώ δεν κάνω λογοτεχνία του κομμωτηρίου. Αυτοί κάνουν κριτική του κομμωτηρίου και του ψιλικατζίδικου. (Υψώνει τον τόνο της φωνής της.) Ναι, ναι, αυτοί σε θέλουν υποτελή, υπήκοο των καπρίτσιων τους. Πρώτα θέλουν να σκύψεις το κεφάλι και να τους δώσεις «γην και ύδωρ», να παραδεχτείς ότι η καλλιτεχνική σου οντότητα δεν έχει ακόμα φτάσει ή δύσκολα θα φτάσει στο απόγειό της, ότι θα συνεχίσεις να προσπαθείς, χωρίς να υπολογίζεις κόπους και βάσανα, ασφαλώς παίρνοντας επακριβώς και τοις μετρητοίς υπόψη σου τις παρατηρήσεις και τις υποδείξεις τους.

Μόνο τότε αφήνουν λίγο να φανεί η υποκριτική γενναιοδωρία τους και γράφουν για σένα εκείνες τις γνωστές αφηρημένες τυπικούρες όπως «καλή η προσπάθεια, αλλά έχεις ακόμα μπροστά σου δρόμο» ή «το εύρημα ήταν καλό, πρωτότυπο, αλλά στο τέλος δεν κατάφερε να κάνει την υπέρβαση σε σχέση με το προηγούμενο βιβλίο της», και άλλα τέτοια ανούσια και παιδαριώδη.

Έχουν πάρει από μόνοι τους, δεν ξέρω και εγώ από πού, το δικαίωμα να επεμβαίνουν αυτεπαγγέλτως, ως φαρισαίοι και υποκριτές εισαγγελείς.

Θυμήθηκα τώρα έναν από αυτούς, που πάντα, ό,τι και να διαβάσει, ή θα του ξινίζει ή θα του βρομάει. Έφτασε ο υποκρίταρος να πει σε μια συνέντευξή του ότι ανησυχεί σοβαρά για την πνευματική του υγεία, γιατί είναι, και καλά, αναγκασμένος να ασχολείται και να κρίνει, σε εβδομαδιαία βάση, συγγραφικές μετριότητες. Φοβάται μήπως κινδυνέψει κάποια στιγμή να χάσει και ο ίδιος το μέτρο του σημαντικού. Αποφεύγει βέβαια να μας πει ποιο είναι αυτό το μέτρο του σημαντικού. Το όρισε ο ίδιος ως προκρούστεια κλίνη, για να μακελεύει όσους ζηλεύει και φθονεί;

Μάλιστα. Ας περάσουμε τώρα σε ένα άλλο θέμα. Τι ρόλο θεωρείτε ότι έπαιξαν τα μίντια στην ανάδειξή σας σε μια αποδεκτή από το ευρύ αναγνωστικό κοινό συγγραφέα;

Θα σας απαντήσω ευθέως: Κανέναν, τουλάχιστον με τον τρόπο που καταλαβαίνω ότι το εννοείτε εσείς. Η συνάντηση της γραφής μου με το μέσο ποιοτικό αναγνωστικό γούστο έγινε με έναν πηγαία αυθόρμητο τρόπο.

Δεν ξέρω ποιες δημιουργικές δυνάμεις συνωμοτούν, αλλά σε αυτό το πηγαίο και το αυθόρμητο πιστεύω ακράδαντα ότι κρύβεται το μυστικό της επιτυχίας μου. Και μου συμβαίνει, ξέρετε, από το πρώτο μέχρι και το πιο πρόσφατο βιβλίο μου.

Όταν πρωτοξεκίνησα, όταν δε με ήξερε κανείς, όταν ο ίδιος ο εκδότης μου δεν πίστευε στο θαύμα που θα ακολουθούσε, κανένα από τα μίντια δεν ασχολήθηκε μαζί μου. Ένα δυο μόνο διαφημιστικές καταχωρίσεις ανήγγειλαν την αμφίβολη είσοδό μου στο λογοτεχνικό στερέωμα. Στα βιβλιοπωλεία με έκρυψαν στα ράφια. Και όμως, οι αναγνώστριες με ανακάλυψαν. Από μόνες τους. Από το στόμα της μιας στο αυτί της άλλης, δημιουργήθηκε μια τεράστια αθέατη αλυσίδα, που με αγκάλιασε με τρυφερότητα και εμπιστοσύνη. Αυτό ήταν. Συνέβη το θαύμα γιατί κατάφερα και μίλησα στην καρδιά τους με την πρώτη.

Και να σας πω και κάτι άλλο; Απόδειξη του ότι δεν είμαι μια συγγραφέας κατασκευασμένη από τα μίντια είναι η ίδια η στάση της κριτικής, για την οποία συζητήσαμε ήδη αρκετά εξαντλητικά. Κατάφερα ό,τι κατάφερα, έχοντας την απέναντι μου στο σύνολό της. Σε πείσμα όλων αυτών που το μόνο που ξέρουν να κάνουν είναι να κάθονται στο γραφείο τους, να ανοίγουν τον ανεμιστήρα και να πετάνε τη λάσπη τους κι όποιον πάρει ο Χάρος, το κοινό με ανακάλυψε, με αγάπησε και με καθιέρωσε.

Είμαι πραγματικά πολύ περήφανη, που στον απέραντο σκουπιδότοπο των μετρίων κατάφερα και ύψωσα τη σημαία της διαφοράς, ουσιαστικά μόνη μου, με τις δικές μου δυνάμεις. Αυτή τη σημαία έχουν βάλει στόχο τους οι γνωστοί-άγνωστοι της κριτικής μας σκηνής, νομίζοντας ότι μπορούν έτσι εύκολα να την κουρελιάσουν.

Τι είναι αυτό που εσείς θεωρείτε ότι σας ξεχωρίζει από άλλους ή άλλες ομοτέχνους σας; Ποιο είναι το δυνατό σας σημείο;

Η δική μου καλλιτεχνική οντότητα ως λογοτέχνιδος προσδιορίζεται, χαρακτηρίζεται, όπως θέλετε πέστε το, από την ιδιαίτερη ικανότητα που έχω στην περιγραφή των συναισθημάτων υπό οποιεσδήποτε καταστάσεις. Πείτε μου: Υπάρχει μεγαλύτερο θείο δώρο από αυτό;

Δεν ξέρω ποια είναι η δική σας γνώμη, αλλά εγώ, μετά τη δοκιμασία τόσων βιβλίων πια, έχω πειστεί ότι η τέχνη είναι εξ ορισμού μια ιδεατή κατάσταση που ενσωματώνει ανθρώπινα συναισθήματα.

Προσπαθώ λοιπόν να τιθασεύσω με λέξεις τη φλόγα ενός επιθετικού ταμπεραμέντου και να αποκαθάρω τα γνήσια, πηγαία, αυθόρμητα, άδολα συναισθήματα, που η ανθρώπινη φύση είναι ικανή να νιώσει κατά τη διαδικασία της τριβής με τις γελοιότητες της καθημερινότητάς μας. Αυτό είναι το «φανερό», θα έλεγα, μυστικό του δικού μου στυλ.

Ομολογώ ότι ποτέ μου δεν είχα σκεφτεί κι αυτή την πλευρά των πραγμάτων. Ωστόσο, λογοτεχνία δεν είναι μόνο τα συναισθήματα. Έτσι δεν είναι;

Ασφαλώς. Αν αυτό που επιδιώκεις να δώσεις στον άλλο με λέξεις δεν καταφέρεις να το ενσωματώσεις μέσα στη ροή της ιστορίας σου με μικρές ελεγχόμενες συναισθηματικές εκρήξεις και κορυφώσεις, τότε γιατί η αναγνώστρια που έκοψε από το υστέρημά της τα δεκαοχτώ είκοσι ευρώ, για να βρει μια παρηγοριά, για να ξεχαστεί και να πάρει θάρρος σκοπεύοντας να συνεχίσει τον προσωπικό της Γολγοθά, να σε εμπιστευτεί ξανά;

Σας το λέω αυτό γιατί, αν έχετε ποτέ ασχοληθεί με τις κυκλοφορίες των βιβλίων μου, θα έχετε ίσως διαπιστώσει την ύπαρξη μιας εκπληκτικής αρμονίας στους αριθμούς των πωληθέντων. Σαν να με αγοράζει κάθε φορά το ίδιο αριθμητικά, γυναικείο κυρίως, κοινό. Επικοινωνήστε με τον εκδότη μου, ζητήστε του τα σχετικά στοιχεία και θα το δείτε.

Θεωρείτε ότι έχετε καταφέρει να δημιουργήσετε ένα ιδιαίτερο ρεύμα στη σύγχρονη λογοτεχνική σκηνή;

Δεν ξέρω αν έχω καταφέρει να δημιουργήσω σχολή ή ρεύμα. Αυτό θα το κρίνουν στο μέλλον οι αντικειμενικοί ιστορικοί της λογοτεχνίας. Εκείνο που ξέρω είναι ότι στη λογοτεχνία ήρθα για να αφήσω το στίγμα μου και όχι απλώς για να κάνω ένα τυχαίο, παροδικό πέρασμα στην πασαρέλα.

Άλλοι σας έχουν χαρακτηρίσει σκοτεινή κυρία και άλλοι φαμ φατάλ, μοιραία γυναίκα του γυναικείου αισθηματικού μυθιστορήματος. Αυτούς τους χαρακτηρισμούς τους αποδέχεστε;

Κατά καιρούς, άνθρωποι που είμαι εκατό τοις εκατό σίγουρη ότι δεν έχουν διαβάσει ούτε μια σελίδα δική μου μου έχουν προσάψει διάφορους κολακευτικούς ή ειρωνικούς χαρακτηρισμούς. Εγώ όλα αυτά, ανεξάρτητα από προθέσεις, τα θεωρώ παιδιάστικες γελοιότητες.

Το μόνο χαρακτηρισμό που αναγνωρίζω και αποδέχομαι για τον εαυτό μου είναι ότι δεν είμαι τίποτα περισσότερο από μια, ταλαντούχα νομίζω, θεραπαινίδα των ψυχών, που έχει το χάρισμα να κάνει τους άλλους να ονειρεύονται, να χαλαρώνουν, να ισορροπούν τα βιοψυχικά τους κέντρα, να διαχειρίζονται το ψυχολογικό τους «εγώ» και την υπνωτική, με την καλή έννοια, επιρροή που ασκεί πάνω στη συνείδηση και τη συμπεριφορά τους... Με άλλα λόγια, να τους κάνει να φέρνουν σε μια ισορροπία το φωτεινό παραψυχικό κόσμο τους με τον αντίπαλό του σκοτεινό...

Αν έχετε διαβάσει τα βιβλία μου, θα συμφωνήσετε νομίζω μαζί μου ότι όλα τους διαπνέονται από μια ονειρική χροιά. Η μέθοδος που ακολουθώ στη συγκρότηση της δομής και στην επεξεργασία των χαρακτήρων μου είναι να στήνω την πλοκή των ιστοριών μου σαν ένα όραμα που οι συνεχείς ανατροπές το καθιστούν άπιαστο. Τα δυο βιβλία που γράφω παράλληλα αυτή την περίοδο, το ένα θα λέγεται *Το φίλημα της γυναίκας-αράχνης* και το άλλο *Ο θάνατος και ο έρωτας γελάνε πάντα τελευταίοι*, θα διαπιστώσετε ότι διαθέτουν και έντονα στοιχεία νουάρ.

Ποια είναι η σχέση σας με το αντίπαλο, ας το πούμε έτσι συμβατικά, στρατόπεδο: αυτό των λεγόμενων« ποιοτικών»;

Δεν έχω τίποτα με τους λεγόμενους «ποιοτικούς», «πρωτοποριακούς», όπως θέλετε πέστε τους. Ειλικρινά, ούτε έχω ούτε και θέλω να έχω. Αν ζητάτε πάντως τη γνώμη μου, θα σας την πω, αλλά παρακαλώ, δε θέλω να την παρεξηγήσετε.

Λοιπόν, οι καλύτεροι από αυτούς δεν είναι τίποτα περισσότερο από έντεχνοι φορμαλιστές που αφήνουν το όποιο ταλέντο τους να καταπιέζεται από τα δικά τους φοβικά αδιέξοδα.

Γι' αυτό και στο τέλος, αν όχι όλοι, όμως οι περισσότεροι, καταλήγουν μισομεθυσμένοι να ανταλλάσουν τις κοινοτοπίες τους στο μισοσκόταδο κάποιου βρομομπάρ που, όπως τα γραπτά τους, μυρίζει μούχλα, έχει βουλωμένες τουαλέτες και σερβίρει νοθευμένα ποτά. Με γεια τους, με χαρά τους! Αγαπητοί και αγαπητές μου πιονέροι του ακατανόητου, ευχαριστώ, αλλά δε θα πάρω.

Δε θέλω να γίνομαι κακιά, αλλά πείτε μου εσείς που παρακολουθείτε τα τεκταινόμενα από επαγγελματικό τουλάχιστον ενδιαφέρον: Δεν έχετε διαπιστώσει ότι οι περισσότεροι από αυτούς –οι γυναίκες σε αυτή

την κατηγορία είναι, ευτυχώς, οι λιγότερες– είναι του ενός, άντε το πολύ των τριών βιβλίων; Είναι τυχαίο αυτό; Εγώ πιστεύω πως όχι. Απλούστατα, γιατί αυτή είναι η φυσική κατάληξη της δήθεν πρωτοπορίας τους.

Οι άνθρωποι αυτοί έχουν τον άκρατο δεσποτικό εγωισμό του δήθεν διανοουμένου που θεωρεί ότι είναι ο μόνος ο οποίος ξέρει το σωστό και δικαιούται, εν είδη αυτοδικίας, να μας το επιβάλει, σώνει και καλά. Σας παρακαλώ, βάλτε το «ξέρει» και το «δικαιούται» σε εισαγωγικά. Οι ξερόλες αυτοί μας κουνάνε επιδεικτικά κάποιες δήθεν δικές τους πρωτότυπες ιδέες και μας τις υποδεικνύουν, ως να οφείλουμε όλες και όλοι μας να τις αδράξουμε αντί σανίδας σωτηρίας, αν θέλουμε να βγούμε κάποτε στη στεριά.

Δεν ξέρω, πιστεύω ότι αυτό το άσκοπο κυνήγι της ακαθόριστης πρωτοπορίας είναι που κάνει τον εσωτερικό τους κόσμο να είναι τόσο συρρικνωμένος, τόσο σκοτεινός, τόσο στεγνός. Αυτοί οι άνθρωποι, εγκλωβισμένοι στον κλειστοφοβικό τους μικρόκοσμο, δεν προλαβαίνουν να αποκτήσουν κοινωνικές και προσωπικές εμπειρίες. Γι' αυτό και ό,τι έχουν να πουν το λένε κάποια στιγμή μέσα στις τριακόσιες, άντε τετρακόσιες σελίδες του πρώτου τους βιβλίου. Μετά, πάπαλα, μας τελείωσε. Παθαίνουν οι καημένοι αφλογιστία. Και τότε... (Παύση.)

Και τότε;

Και τότε, στην καλύτερη περίπτωση, αν είναι σώφρονες, σιωπούν. Αν δεν είναι όμως και συνεχίσουν, επαναλαμβάνονται, οι άμοιροι, λέγοντας με μια αφόρητη μονοτονία τα ίδια και τα ίδια και στα επόμενα βιβλία τους, μέχρι να το πάρουν απόφαση και να χαθούν εντελώς από το προσκήνιο ή, στην καλύτερη περίπτωση, να καταντήσουν διδάσκοντες σε καμιά σχολή δημιουργικής γραφής, για να βγάζουν εκεί τα απωθημένα τους ξεσπώντας πάνω σε ανώριμα συγγραφικά μειράκια που φιλοδοξούν να γίνουν με το πρώτο τους γραπτό Χέμινγουεϊ. Τα λυπάμαι αυτά τα καημένα τα παιδιά που τους εμπιστεύονται νομίζοντας ότι συνομιλούν με και διδάσκονται από ένα μελλοντικό Νόμπελ. Θα τα χαντακώσουν πριν την ώρα τους.

Ελάτε τώρα!

Εντάξει, μερικοί από αυτούς είναι κάπως πιο ειλικρινείς. Προσπαθούν να βρουν άσυλο σε καμιά δημόσια υπηρεσία για να εξασφαλίσουν τα

ελάχιστα προς το ζην. Υπάλληλοι. Πιάνουν ένα πόστο και λιβανίζουν όλη μέρα τη βαρεμάρα τους. Οι πιο αναιδείς από όλους αυτούς είναι βέβαια εκείνοι που, μόλις διαπιστώσουν ότι πάσχουν από παρατεταμένη συγγραφική αφλογιστία, αποφασίζουν να εκδικηθούν τους ομοτέχνους τους, γίνονται κριτικοί και ασχολούνται πια αποκλειστικά με το να θάβουν τη δουλειά των άλλων. Αλλά τα είπαμε νομίζω αυτά...

Μια από τις αιτιάσεις τους είναι ότι το είδος της γραφής που υπηρετείτε, ή πιστεύουν ότι υπηρετείτε, αποφεύγει τον πειραματισμό. Πόσο αλήθεια είναι κάτι τέτοιο;

Καλέ, δεν είμαστε με τα καλά μας! Αφήστε τους αυτούς και, σας παρακαλώ, προσέξτε με. Ζητώ ευθέως τη δική σας γνώμη: Έχουμε εμείς οι ευπώλητες το δικαίωμα του «πειραματίζεσθαι»; Ναι ή όχι; Έχουμε δικαίωμα χρήσης αυτής της πολύτιμης ελευθερίας; Απαντήστε μου. Το σκέφτεστε βλέπω... Θα σας πω λοιπόν τη δική μου άποψη: Και βέβαια το έχουμε, όχι όμως με τον τρόπο που το κάνουν αυτοί, που συμπωματικά τυγχάνει να είναι και ολιγοπώλητοι, δηλαδή να το καταχρώνται και να το βιάζουν βάναυσα, κατά συρροήν και κατ' εξακολούθησιν.

Αν αρχίσουμε και εμείς τους άσκοπους πειραματισμούς και τις επιδειξιομανείς ακροβασίες, αργά ή γρήγορα θα προδώσουμε το μεγάλο κοινό που μας εμπιστεύτηκε, που μας πιστεύει γιατί είμαστε αληθινοί και όχι δήθεν ακατανόητοι, που μας διαβάζει γιατί του λέμε την αλήθεια χωρίς περιστροφές και τζιριτζάντζουλες. Γιατί περιγράφουμε καταστάσεις οικίες, που η μέση αναγνώστριά μας τις έχει ζήσει ή κινδυνεύει να τις ζήσει και εμείς την προειδοποιούμε γι' αυτό, γιατί οι ιστορίες μας την κάνουν να περνάει καλά και ταυτόχρονα την παρακινούν να πάρει τα μέτρα της, για να είναι πανέτοιμη να αντιμετωπίσει επιβλαβείς συναισθηματικές συμπεριφορές. Καταλαβαίνετε τι θέλω να πω; Εμείς δεν εγκλωβίζουμε όσες και όσους μας εμπιστεύονται σε ακατανόητους λεκτικούς μαιάνδρους, μόνο και μόνο για να τους κάνουμε να μην καταλαβαίνουν τι τους γίνεται και να φαινόμαστε εμείς σπουδαίες. Πώς αλλιώς να σας το πω; Είναι σαν να στέλνεις τον άλλο στον άλλο κόσμο αλειτούργητο.

Πολλές φορές, στην αρχή ιδιαίτερα της καριέρας μου, προσπάθησα να εξηγήσω σε αυτούς τους ανόητους και τις ανόητες ότι η σύ-

γκρουση του δήθεν εύπεπτου με το δήθεν πρωτοποριακό δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια επινοημένη από τους κριτικούς ψευδοσύγκρουση, ένα ψευδοδίλημμα που αυτοπαγιδεύει και τις δυο αντίπαλες παρατάξεις. Κατά τη γνώμη μου, υπάρχουν, στην πραγματικότητα, καλοί και κακοί συγγραφείς και στα δυο στρατόπεδα.

Σας ερωτώ λοιπόν: Γιατί δεν μπορεί να είναι κανείς απλός και κατανοητός στην προσέγγιση των καταστάσεων και της φόρμας, που επιλέγει για να διηγηθεί τις ιστορίες του, και ταυτόχρονα ευρηματικός και πρωτότυπος; Σας προλαβαίνω δε για να σας πω ότι εγώ σε αυτό το μοντέλο πιστεύω. Αυτό το μοντέλο υπηρετώ σε καθεμιά από τις χιλιάδες σελίδες που έχω γράψει, κινούμενη πάντα στη μεθόριο και των δυο στρατοπέδων. Είναι αυτό που μου πάει καλύτερα, που μου δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες άνεσης και ελευθερίας, για να πω αυτά που έχω να πω. Οι ιστορίες, άλλωστε, που εγώ διηγούμαι, δεν είναι τίποτα περισσότερο και τίποτα λιγότερο από μικρά πολύτιμα κράματα αθωότητας και αμαρτίας, αφοσίωσης και προδοσίας, οργής και ηρεμίας, φθόνου και μεγαλοψυχίας. Αυτά τα νήματα από ευγενή, σε εισαγωγικά, μέταλλα, τα υφαίνω με μια σαΐτα διπλής όψεως. Η μια της όψη απεικονίζει το φανερό και η άλλη το απόκρυφο. Και νομίζω ότι δεν τα έχω πάει καθόλου άσχημα. Εσείς τι λέτε;

Η τοποθέτησή σας ακούγεται, νομίζω, ενδιαφέρουσα...

Α, και κάτι ακόμα, που ίσως δεν έχετε προσέξει: Ξέρετε πόσοι από αυτούς που θεωρούνται ή θέλουν να πλασάρονται ως «ποιοτικοί» φλερτάρουν μαζί μου για να προσεγγίσουν, έστω και με αυτό τον έμμεσο τρόπο, το μεγάλο κοινό μου; Ξέρετε πόσοι από αυτούς, που κατά τα άλλα καυχώνται ότι είναι ολιγοπώλητοι επειδή είναι ποιοτικοί, είναι έτοιμοι, μόλις τους κάνω έτσι (κάνει την κίνηση) με το μικρό μου δαχτυλάκι, να έρθουν και να τριφτούν στην ποδιά μου; Μερικοί από αυτούς έχουν εμφανιστεί ακάλεστοι ακόμα και σε παρουσιάσεις βιβλίων μου και ανενδοίαστα χαριεντίζονται με τις αναγνώστριές μου. Άλλοι μπαίνουν και γράφουν σχόλια ή γαλιφιές στο ιστολόγιό μου, μόνο και μόνο για να συστηθούν μέσω εμού στις αναγνώστριές μου.

Αγαπητέ μου, μην έχετε καμιά αμφιβολία περί αυτού. Όλοι τους είναι έτοιμοι να εγκαταλείψουν το πέπλο της ποιοτικής υπεροψίας, αρκεί να καταφέρουν να συναντήσουν το μεγάλο κοινό. Μη με παρε-

ξηγήσετε. Δεν τα λέω όλα αυτά με κακία. Δικαίωμά τους είναι και το κατανοώ.

Και να σας πω και κάτι ακόμα; Δε θέλω ούτε εδώ να με παρεξηγήσετε, αλλά το είδος της δικής μας γραφής μπορεί να γίνει πιο εύκολα κλασικό, γιατί το δικό μας προαιώνιο είδος λογοτεχνίας ενσωματώνεται πιο εύκολα στο Ντι-Εν-΄Ει της λαϊκής συνείδησης. Δεν το έχετε παρατηρήσει; Μπορεί να αλλάζουν οι εποχές, μπορεί να αλλάζουν τα ονόματα των συγγραφέων, στην ουσία όμως την ίδια την ιστορία των Πρωτοπλάστων διηγούμαστε όλοι μας. Την ίδια προσπάθεια να γεφυρώσουμε το χάσμα ανάμεσα στον Αδάμ και στην Εύα κάνουμε. Η δική μας αισθητική επιβιώνει στους αιώνες γιατί είναι πάντα πιο ευανάγνωστη. Γιατί η δική μας η πραμάτεια, αγαπητέ μου, κρύβει την ίδια στιγμή και πόνο και χαρά, και απόγνωση και λύτρωση, και τραγωδία και κάθαρση».

Εκείνο για το οποίο σας κατηγορούν εντονότερα είναι η ελαφρότητα, το εύπεπτο που χαρακτηρίζει την αφηγηματική σας τεχνική.

Α, τι ντροπή! Δεν υπάρχει μεγαλύτερο ψέμα. Εγώ, κύριέ μου, δεν έγινα συγγραφεύς επειδή έγραφα καλές εκθέσεις στο σχολείο. Εγώ τη συγγραφική την έχω σπουδάσει στα καλύτερα ευρωπαϊκά και αμερικανικά κολέγια.

Δε μου αρέσει να περιαυτολογώ, αλλά επειδή έχω προκληθεί πολλές φορές, και μάλιστα, χυδαία και κακόβουλα, σας παρακαλώ πολύ, πάρτε ένα οποιοδήποτε θεωρητικό εγχειρίδιο τυπολογίας των κειμένων, διαλέξτε τυχαία ένα οποιοδήποτε βιβλίο μου, κάντε τη σύγκριση και βγάλτε τα συμπεράσματά σας. Συγχωρήστε μου αυτή τη βεβαιότητα, αλλά προκαταβολικά σας προειδοποιώ ότι όλες τις συστάσεις των μεγάλων της αφηγηματικής τέχνης θα τις βρείτε και στα δικά μου τα έργα, χωρίς να κάνετε κανέναν ιδιαίτερο κόπο.

Τι να πρωτοθυμηθώ τώρα; (Σηκώθηκε όρθια.) Τους τρεις πραγματιστικούς κανόνες του Κικέρωνα; Συντομία, σαφήνεια, αληθοφάνεια και, προσθέτω εγώ, προσέλκυση του ενδιαφέροντος της αναγνώστριας; Την αρχή της πολύπλοκης και ταυτόχρονα εύληπτης οργάνωσης της αφήγησης; Τη συνθετική ετερογένεια, όταν η ιστορία είναι πολυεπίπεδη και η αναγνώστρια κινδυνεύει να χαθεί μέσα στους λαβυρίνθους της έμπνευσής σου και να μην καταφέρει να ξαναβγεί ποτέ της; Την επέκταση των περιγραφών μου με προσεκτικούς εγκιβωτι-

σμούς, έτσι ώστε να μη βαριέται η αναγνώστρια; Τις παρομοιώσεις και τις μεταφορές μου, που μοιάζουν με κεντήματα της Άπω Ανατολής; Την επιχειρηματολογία που στηρίζει τις διαθέσεις των ηρώων μου; Τα ενδιάμεσα συμπεράσματα που φροντίζω να ενθέτω, για να θυμίζω στις αναγνώστριες τα προηγούμενα και να τις προετοιμάζω για τα «προσεχώς»; Τους διαλόγους και τις συνομιλίες μου, που σπαρταρούν από ζωντάνια και αποτελούν αναγκαίες ανάσες, αλλά και υποδειγματικά παραδείγματα κοινωνιολογικής ψυχογραφίας; Τις ελεγχόμενες κορυφώσεις, ώστε οι ηρωίδες μου να έχουν τον απαιτούμενο χρόνο για να δείξουν το πραγματικό τους πρόσωπο και να απαιτήσουν στο τέλος αυτό που τους ανήκει; Την αξιοθαύμαστη εσωτερική διαπλοκή, παρά τις όποιες επιμέρους αστοχίες, των σκηνικών δρωμένων; Τη λεπτεπίλεπτη αίσθηση της προφορικότητας; Το ότι όλα μου τα μυθιστορήματα διαθέτουν και ιστορία και μήνυμα;

Τι να σας πω; Συγγνώμη για το ύφος μου. Σας πήρα αμπάριζα και σας κούρασα, το βλέπω. Όμως, με πνίγει το δίκιο. Θεωρώ ότι τα μυθιστορήματά μου είναι πολυεστιακά, με Πι κεφαλαίο. Αν τα διαβάσει κανείς με προσοχή, χωρίς προκαταλήψεις, θα διαπιστώσει πόσο έντεχνα αξιοποιούν όλα τα είδη της αφήγησης: τις εσκεμμένες και μη ανακολουθίες, τα πρωθύστερα, τους εσωτερικούς μονολόγους, τον άμεσο και πλάγιο λόγο.

Τι άλλο να πω; Ζητώ και πάλι συγγνώμη αν σας έπιασα από τα μούτρα, αλλά σε όλα μου σχεδόν τα έργα οι περισσότεροι αφηγηματικοί μονόλογοι των ηρωίδων μου έχουν γραφεί με βάση την αρχή της θεατρικότητας. Είμαι πολύ σχολαστική σε αυτό το θέμα. Υποχρεώνω τους χαρακτήρες μου να συνομιλούν, να συμφωνούν και να αντιδικούν μεταξύ τους, αλλά και με τον εαυτό τους. Επίσης, έχω μεγάλη αδυναμία στον κατά Ρακίνα νόμο της οικονομίας: «Ό,τι δεν μπορείς να μετατρέψεις σε δράση, κάν' το αφήγηση». Επίσης, στο νόμο της πληροφόρησης: Όπου απαιτείται, πληροφορώ την αναγνώστρια για το φανερό και αθέατο χαρακτήρα των πρωταγωνιστών και των κομπάρσων μου. Και βέβαια, στο νόμο της εσωτερικής σκοπιμότητας, σύμφωνα με τον οποίο η αφήγηση, εκτός από πληροφοριακή, πρέπει και να συνεγείρει και να προκαλεί αληθινή συγκίνηση. Σε αυτό το τελευταίο δε μου παραβγαίνει κανείς!

Μάλιστα...

Επίσης, επιτρέψτε μου, παρακαλώ, κι αυτή την προσθήκη: Τα δικά μου μυθιστορήματα χαρακτηρίζονται πάντοτε –είναι κάτι που το προσέχω ιδιαίτερα– από κρυστάλλινη, ομολογημένη διακειμενικότητα και πραγματολογική ενάργεια. Οι εκλεκτικές μου συγγένειες είναι σαφείς και δεδηλωμένες: συνεχής διάλογος με τους κλασικούς, επιλεκτικός με τις σύγχρονες φωνές παγκοσμίως και με τις ελάχιστες αξιόλογες εγχωρίως. Γι' αυτό και οι δικές μου αναγνώστριες δεν παγιδεύονται, δεν αποπροσανατολίζονται από ανούσιες λεπτομερείς σκηνικές περιγραφές που σε κάνουν να ξεχνάς από πού ξεκίνησες, πού βρίσκεσαι και πού θέλει να σε οδηγήσει επιτέλους ο συγγραφέας.

Εγώ, το βάρος μου το ρίχνω πάντα στο «μέσα» των ηρώων μου, ώστε οι αναγνώστριές μου να μπορούν να συνδέουν φυσιολογικά και ανώδυνα το στομάχι με την ψυχή τους. Θέλω το τερπνό να ταυτίζεται την ίδια στιγμή με το ωφέλιμο. Γι' αυτό και δεν αποδέχομαι τους εύκολους χαρακτηρισμούς των ανοήτων που μιλάνε για λαϊκά μελοδράματα ή για «ροζ» μυθιστορήματα.

Μάλιστα...

Αλλά τι καθόμαστε τώρα και συζητάμε και σας ζαλίζω και εγώ με τα αυτονόητα; Εδώ υπήρξαν γίγαντες, όπως ο Φλομπέρ, τον οποίο θεωρώ μέγα δάσκαλο και αιώνιο μέντορά μου, ο οποίος κατηγορήθηκε από τους μέτριους της εποχής του για ανιαρότητα. Τι να λέμε τώρα; Όποιος έχει διαβάσει Φλομπέρ και διαβάσει και εμένα, θα δει πως μας συνδέει ένα αόρατος άκοπος ομφάλιος λώρος. Όπως σε αυτόν, έτσι και σε εμένα ρεαλισμός και ρομαντισμός συναντώνται στο χωνευτήρι της έμπνευσης και μετουσιώνονται σε ενιαία και αδιαίρετη αφήγηση...

Για αυτό σας λέω: Η μόνη, τελικά, χρησιμότητα των κριτικών είναι για να σου δίνουν κάποιες πληροφορίες για το πώς σκέφτονται για σένα και το έργο σου οι ίδιοι και όχι το κοινό, που δίνει τον οβολό του από το υστέρημά του, για να αγοράσει τα βιβλία σου και να σε διαβάσει. Τίποτε άλλο δεν έχω να πω επ' αυτού.

Μου είπατε ότι το είδος της λογοτεχνίας που υπηρετείτε θα μπορούσε να οριοθετηθεί κάπου ανάμεσα στο ρομαντισμό και το ρεαλισμό. Για τον μοντερνισμό τι άποψη έχετε;

Πρώτα από όλα, είμαι κατά των οριοθετήσεων και της ταμπελοποίη-

σης στην τέχνη γενικά και ειδικά στη λογοτεχνία. Πρόκειται για αφελή σχολαστικά σχήματα που επινοούν γηραιοί καθηγητές της φιλολογίας ή της ιστορίας της λογοτεχνίας και τα οποία οι φίλοι μας οι κριτικοί τα υιοθετούν αμάσητα και μετά τα παπαγαλίζουν, όταν πρόκειται να αξιολογήσουν το ταλέντο των άλλων. Για μένα η λογοτεχνία είναι μία και οι λογοτέχνες που προσπαθούν να εκφράσουν την εποχή τους μπορεί να είναι ταλαντούχοι, μπορεί να είναι μέτριοι, μπορεί να είναι και χάλι μαύρο. Παντού, σε όλες τις εκφάνσεις της τέχνης, συμβαίνει αυτό.

Τώρα, για το μοντερνισμό που με ρωτήσατε. Κινδυνεύοντας να παρεξηγηθώ σε σχέση με αυτά που σας είπα προηγουμένως, είμαι περισσότερο υπέρ αυτού που ονομάστηκε απλός, κατανοητός μοντερνισμός της καθημερινότητας και που βρήκε το απόγειο της έκφρασής του στον *Οδυσσέα* του Τζόις. Μιλάω πάντα για το μοντερνισμό που αναδεικνύει το κοινότοπο της ζωής των καθημερινών ανθρώπων. Τέτοιοι είναι και οι δικοί μου χαρακτήρες. Προς Θεού, δε μιλώ φυσικά για συγκρίσιμα μεγέθη. Απλώς, ένα παράδειγμα φέρνω για να σας δώσω να καταλάβετε πώς κατανοώ εγώ αυτό που ονομάστηκε «μοντερνισμός» και ποιο μοντερνισμό προσπαθώ εγώ να αξιοποιήσω στη δομή της αφήγησης, στο πλάσιμο των χαρακτήρων, στους μορφοπλαστικούς γλωσσικούς πειραματισμούς μου.

Κατά τα άλλα, ο μηρυκασμός των διάφορων νεωτερισμών της πλάκας, που επινοούνται για να κρύψουν την έλλειψη ταλέντου, δε με αφορά. Ευχαριστώ, κυρίες και κύριοι, αλλά και εδώ δε θα πάρω.

Για σας υπάρχει, τελικά, ως ειδική κατηγορία η λεγόμενη «ροζ» λογοτεχνία ή μυθιστόρημα της παραλίας;

Σας ευχαριστώ πολύ για την ερώτηση. Πρόκειται για περιφρονητική, αφ' υψηλού στάση, από ανθρώπους που έχουν χάσει το μέτρο. Κατηγορούν εκατοντάδες χιλιάδες γυναίκες αναγνώστριες που διαβάζουν τα βιβλία μου, αλλά και τα βιβλία άλλων συναδέλφων και συναδελφισσών, ως συντηρητικές, κομφορμίστριες και παθητικές, που αναζητούν, δήθεν, ένα απλό παραμυθάκι για να αυτοεπιβεβαιώσουν τον αφελή τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τη ζωή, τα προσωπικά τους προβλήματα και τα συναισθηματικά τους αδιέξοδα.

Προσπαθούν ύπουλα να διασπάσουν το κατά βάση ενιαίο γυναικείο μέτωπο των αναγνωστριών σε δυναμικές καριερίστριες και αδύ-

ναμες, εξαρτημένες από το σύζυγο ή τον γκόμενο νοικοκυρούλες. Γελιούνται, όμως. Πλανώνται πλάνην οικτράν.

Αμ, και το άλλο; Διαχωρίζουν αυθαίρετα και ανιστόρητα τον ενιαίο φιλοσοφικό κόσμο των αξιών σε αρσενικές και θηλυκές αξίες. Από τη μια, ο αρσενικός φορέας ή, για να είμαι ακριβέστερη, η καρικατούρα της αρσενικότητας: ο δυνατός, ο πάντα κυρίαρχος, ο κατακτητικός, ο ανταγωνιστικός, ο διεκδικητικός, ο φαλλοκράτης που μυρίζει από μακριά βαρβατίλα και που από τον πολύ αγώνα για επιβίωση δεν προλαβαίνει να διαβάσει και κανένα βιβλίο για να ξεστραβωθεί. Και από την άλλη, η γυναικεία ευαισθησία, που διακρίνεται από συναισθηματική αστάθεια, αισθαντικό βάθος και που πάντα της είναι ανιδιοτελής και προσφέρεται με ανείπωτη ειλικρίνεια, χωρίς να ζητάει ποτέ της ανταλλάγματα.

Μερικοί μας ειρωνεύονται και από πάνω. Θεωρούν την έλευση των γυναικείων αξιών ευπρόσδεκτη στη λογοτεχνία, για να μπορούν μετά ευκολότερα να την λοιδορήσουν και να την υποβιβάσουν σε μυθιστορήματα που μόνο στην παραλία μπορούν να διαβαστούν. Τι υποκριτές, Θεέ μου! Τι άλλο θα σκεφτούν να μας πούνε. Πρώτα θέτουν μόνοι τους το ερώτημα και μετά, πάλι μόνοι τους, δίνουν την απάντηση: «Μυθιστόρημα παραλίας; Γιατί όχι; Δεν έχουμε τίποτα εναντίον τους». Για να θέσουν όμως στη συνέχεια και ένα δεύτερο ερώτημα, που αποκαλύπτει τις πραγματικές τους προθέσεις: «Για ποια παραλία όμως μιλάμε;» Απύθμενο το θράσος τους. Σε λίγο θα απολογούμαστε κιόλας για το σε ποια παραλία πηγαίνουμε; Τι έχουμε σκοπό να διαβάσουμε σε αυτήν; Πώς θα το διαβάζουμε; Ξαπλωμένες σε πετσέτα; Σε ξαπλώστρα; Σε σεζλόνγκ; Κάτω από ομπρέλα ή τσουρουφλιζόμενες στον ήλιο; Αστεία πράγματα και κακώς που χάνουμε το χρόνο μας για να τα συζητάμε.

Πάντως, από όσα μού λέτε και από τον τρόπο που μου τα λέτε, καταλαβαίνω ότι η διαμάχη αυτή, που κρατάει τόσα χρόνια τώρα, τελικά σας ενοχλεί.

Στην αρχή, δε σας κρύβω, με ενοχλούσε, και μάλιστα, πολύ. Πήρα δε κάποτε και την πρωτοβουλία για να συνεννοηθούμε όλες μαζί οι ευπώλητες συγγραφείς και να απαντήσουμε δυναμικά σε όλους αυτούς τους κερασφόρους επικριτές μας, με το ίδιο ακριβώς νόμισμα: δαιμονοποίηση στη δαιμονοποίηση. Να αναλάβουμε όλες μαζί μια σταυροφορία και να κινητοποιήσουμε εναντίον τους τις εκατοντάδες χιλιάδες

αναγνώστριές μας, που μαζί με εμάς τις προσβάλλουν κι αυτές και τις ειρωνεύονται κατάμουτρα για τις αναγνωστικές τους επιλογές.

Οραματίστηκα τότε μια δυναμική απάντηση, μια καταιγιστική αντεπίθεση, με πολιορκητικό κριό τα πραγματικά ανύποπτα θύματα, αυτές τις εύπλαστες ανυποψίαστες ψυχές, που το μόνο τους αμάρτημα είναι ότι εμπιστεύονται εμάς και όχι αυτούς.

Να δούμε τότε πού θα τους πονεί και πού θα τους σφάζει. Πού θα έβρισκαν τρύπα για κρύψουν τα οκνά σαρκία τους και τα συσκοτισμένα μυαλά τους...

Κάπου πρέπει να έχω φυλαγμένο και ένα, ας το πούμε μανιφέστο, δέκα δώδεκα θέσεων, που είχα ετοιμάσει τότε.

Αλήθεια; Θα με ενδιέφερε πολύ να το δω.

Δε θυμάμαι πού το έχω βάλει. Θα είναι σε κάποιο από τα πρόχειρά μου εκείνης της περιόδου. Θα το βρω και με την πρώτη ευκαιρία θα σας στείλω αντίγραφο.

Α, σας ευχαριστώ! Θα το περιμένω με εξαιρετικό ενδιαφέρον. Και τελικά; Τι απέγινε αυτή η πρωτοβουλία σας; Είχε κάποια συνέχεια;

Δυστυχώς όχι. Για να είμαι ειλικρινής, απέτυχε εν τη γενέσει της. Εγώ βέβαια έκανα ό,τι μπορούσα. Συναντήθηκα με κάποιες συναδέλφισσές μου, τα είπαμε και συμφώνησαν μαζί μου. Αλλά μετά μου ήταν δύσκολο και εμένα να τους κάνω συνέχεια τη γραμματέα, να είμαι ατέλειωτες ώρες στα τηλέφωνα για να καταλήξουμε σε μια μέρα και σε μια ώρα, που να μπορούμε να μαζευτούμε όλες μαζί. Άλλες μου έλεγαν ότι γράφουν το καινούργιο τους βιβλίο, ενώ άλλες, μεταξύ μας τώρα, δεν καταλάβαιναν καν καλά τι τους έλεγα. Ε, μετά έμπλεξα και εγώ με τα δικά μου και τα παράτησα.

Μάλιστα. Η αλήθεια είναι πως τέτοιες πρωτοβουλίες έχουν πολύ τρέξιμο. Πάντως θα μπορούσατε ίσως να δώσετε τότε απλώς το μανιφέστο στη δημοσιότητα. Να μαζεύατε κάποιες υπογραφές και να το στέλνατε σε μια εφημερίδα της επιλογής σας. Θα ανοίγατε έτσι μια συζήτηση.

Δεν το σκέφτηκα ποτέ μου έτσι. Δεν είμαι καθόλου καλή σε αυτά.

Ποτέ δεν είναι αργά.

Ίσως. Θα δούμε. Ας θυμηθώ πρώτα πού έχω βάλει το μανιφέστο. Είναι δεκάδες τα πρόχειρα που πρέπει να ψάξω.

Ας περάσουμε τώρα σε ένα άλλο θέμα. Πείτε μου, κυρία Λουλουδάκη, ποια είναι η γνώμη σας για τα λογοτεχνικά βραβεία;

(Δυνατά, ξεκαρδιστικά γέλια.) Πείτε μου εσείς πρώτα τη δική σας. (Τα γέλια συνεχίζονται.) Αφήστε, αφήστε. Κάτι μου λέει ότι εδώ δε θα διαφωνήσουμε καθόλου. Έτσι που έχουν καταντήσει τα πράγματα, όποιος θέλει δίνει όποιο βραβείο θέλει σε όποιον θέλει.

Θεωρήστε με υπερβολική, αλλά αν ήθελα, να είστε σίγουρος πως, με τις γνωριμίες που έχω, θα μπορούσα να έχω πάρει όποιο βραβείο έβαζα στο μάτι. Θα μπορούσα να πετύχω ακόμα και τη θέσπιση ενός βραβείου που να το ελέγχω εγώ απόλυτα. Έχω φίλους που μου το έχουν προτείνει πολλάκις: να θεσπίσουν ένα λογοτεχνικό βραβείο, να προσλάβουν, έναντι αδράς αμοιβής, μια κριτική επιτροπή που θα αποτελείται από πασίγνωστους κριτικούς, εγχώριους και αλλοδαπούς, και όποτε βγάζω καινούργιο βιβλίο, να με βραβεύουν. Και εγώ μετά να βγαίνω και να κάνω τη βαργεστημένη υπεράνω και να λέω:

«Ευχαριστώ πολύ, θα χαρίσω το χρηματικό έπαθλο στο "Χαμόγελο της κακοποιημένης συζύγου"!»

Τι με κοιτάτε; Αμφιβάλλετε ότι θα μπορούσα να το κάνω; Ξέρετε πόσοι από αυτούς τους, συγγνώμη που θα το πω, μικρομπαγάσες, που με σνομπάρουν και με ειρωνεύονται, θα έτρεχαν με τα τέσσερα σε μια τέτοια κριτική επιτροπή, για να πάρουν την επιταγούλα τους;

Όσο εξωφρενικό σάς ακούγεται, άλλο τόσο αληθινό είναι. Δεν το κάνω, όμως. Δεν το θέλω ένα τέτοιο βραβείο. Δεν το έχω ανάγκη. Άνθρωπος που παροικεί εν Ιερουσαλήμ είστε, οπότε ξέρετε με τι κριτήρια διορίζονται και πώς παίρνουν τις αποφάσεις τους οι διάφορες επιτροπές. Δεν υπάρχει βραβείο που να μην κρύβει κάποια σκοπιμότητα. Αν ποτέ θελήσετε, κάντε, παρακαλώ, τον κόπο και μελετήστε τη σύνθεση αυτών των επιτροπών, καταγράψτε τη συγγραφική και εκδοτική πορεία του κάθε μέλους τους και τότε θα καταλάβετε αμέσως γιατί έβγαλαν το ένα ή το άλλο αποτέλεσμα.

Αν έχετε την καλοσύνη, αυτά που μόλις σας είπα δε θα ήθελα να τα γράψετε. Σας τα λέω απλώς για να σας δώσω ένα μέτρο της κατάστασης που επικρατεί και που την γνωρίζουμε όλοι μας, αλλά δε λέμε ή δεν κάνουμε τίποτα για να την αλλάξουμε.

Κυρία Λουλουδάκη, έχετε συμβιβαστεί ποτέ με...

(Μου κόβει τη φράση στη μέση με επιθετικό ύφος και τόνο φωνής.) Σας βεβαιώ! Ποτέ μου δε μου άρεσαν οι συμβιβασμοί, ακόμα κι αν ήταν υπέρ μου. Τους σιχαίνομαι. Πάντα προτιμούσα την κατά μέτωπον ρήξη, ακόμα κι αν οι συσχετισμοί ήταν εναντίον μου και το αποτέλεσμα ήταν προδιαγεγραμμένο ότι θα καταλήξει σε βάρος μου.

Μην το πάρετε αυτό ως υπερφίαλη υπερβολή. Το ίδιο θα έκανα, ακόμα κι αν είχα αντίπαλο το ίδιο το φάντασμα του κουκουλοφόρου Χάρου με το μαύρο ράσο και το δρεπάνι. Από το σχολείο ακόμα, ως έφηβη, αυθόρμητα μισούσα τη συμβατικότητα, την ψευδοντροπαλότητα, την υποδουλωτική σοβαροφάνεια, τις πολιτικά ορθές συμβατικές αντιλήψεις που μας σερβίριζαν ως παράδοση που έπρεπε υποχρεωτικά να σεβαστούμε...

Πάντα επεδίωκα την υπέρβαση των ορίων που θέτουν στο φύλο μας οι εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες. Αντιστέκομαι σε και αντιπαλεύω τις γενετήσιες φυλετικές προκαταλήψεις. Τις σιχαίνομαι, πώς να σας το πω; Ποτέ μου δεν ήμουνα του «ό,τι κάτσει και βλέπουμε». Προσπαθούσα, από τότε που κατάλαβα τον εαυτό μου, να διαμορφώσω ένα δικό μου ολοκληρωμένο σύστημα αντιλήψεων και σκέψης, για να αξιολογώ το σήμερα και να προβλέπω το αύριο, όχι ως μαγική ρεαλιστική φαντασιοπληξία, αλλά ως ακριβή επιστημονική πρόβλεψη, που στηρίζεται στην παρατήρηση και τη διαίσθηση. Για να σας το πω διαφορετικά, ήθελα πάντα να απλώνω τα χέρια και να κλείνω στην αγκαλιά μου όλους τους ορίζοντες που με περιβάλλουν... (Η φωνή της έχει πάρει τώρα έναν απόκοσμο νοσταλγικό τόνο.) Ξέρετε, χειραφετήθηκα ως γυναίκα από πολύ νωρίς. Πριν καν αποφασίσω να αφιερωθώ στη συγγραφή. Ως συγγραφεύς, από τα πρώτα μου βήματα, αναζήτησα δύσβατους δρόμους, για να συνδέσω το ιδεατό με το πραγματικό, ώστε να μπορώ μετά να απολαύσω το αποτέλεσμα. Όχι μόνη μου, αντιμέτωπη με τον εαυτό μου στον καθρέφτη, όχι μόνο με αυτούς που πολλές φορές συμβατικά αποκαλούμε δικούς μας ανθρώπους, αλλά με όλες και με όλους, που ανακαλύπτουν ότι τα όσα εμπνέομαι και γράφω τους αφορούν προσωπικά και ότι, με λίγη προσπάθεια και προσοχή, μπορούν και οφείλουν να τα καταφέρουν και να διακρίνουν, πίσω από τις τυπωμένες αράδες και την έντεχνη χορογραφία των λέξεων, την προβαλλόμενη ως αλλόκοτο αντικατοπτρισμό δική τους μίζερη καθημερινότητα. Και βέβαια, να μη μείνουν

εκεί, αλλά να βρουν, όπως οφείλουν στον εαυτό τους και στους ανθρώπους που αγαπούν και τους αγαπούν, τη δύναμη και τον τρόπο να την αλλάξουν. Γι' αυτό και θεωρώ τον εαυτό μου δεινή χαρακτηρογράφο.

Κυρία Λουλουδάκη, είστε φιλόδοξη;

Πάντα πίστευα ότι για ένα συγγραφέα η φιλοδοξία είναι σαν το μαστίγιο του σκληρού αλλά δίκαιου αφέντη, που χτυπάει τους δούλους του αλύπητα για να του δουλεύουν χωρίς σταματημό και να παράγουν για αυτόν πλούτη και ευημερία, ένα μέρος από τα οποία θα τους τα επιστρέψει μετά ως φιλεύσπλαχνος ηγεμόνας.

Για μένα, η υγιής φιλοδοξία σε ένα συγγραφέα κρίνεται, πρωτίστως, από το βαθμό της αποδοχής του έργου του από το κοινό και, βέβαια, από τη συνεπακόλουθη κυκλοφοριακή επιτυχία του. Διαφορετικά, δεν είναι φυσιολογική αλλά φαντασιόπληκτη, μεγαλομανιακή παράκρουση. Πώς να σας το πω αλλιώς; Για το συγγραφέα η φιλοδοξία είναι όπως το οξυγόνο. Χωρίς αυτό, δεν μπορεί να ζήσει για πολύ.

Από την άλλη φυσικά, δε λέω, άπειρα είναι τα παράλογα της ζωής, δυστυχώς. Πραγματοποιείς το όνειρο σου εν ζωή, απολαμβάνεις τη μέγιστη αναγνώριση, ικανοποιείς κάθε ομολογημένη και ανομολόγητη φιλοδοξία σου, αλλά μετά, μόλις αποχωρήσεις από τη ματαιότητα του επίγειου κόσμου, γρήγορα ξεχνιέσαι. Κανείς δε νοιάζεται για σένα, κανείς δε βρίσκεται εκεί για να υπενθυμίσει στο αναγνωστικό σου κοινό ότι μπορεί εσύ να έφυγες, αυτό όμως μπορεί να εξακολουθήσει να σε αξιοποιεί, συνεχίζοντας να σε διαβάζει.

Ποιες άλλες ή άλλους συγγραφείς εκτιμάτε;

Εκτός από τους κλασικούς εννοείτε; (Της έγνεψα πως ναι.) Κοιτάξτε, στη ζωή μου δεν ενθουσιάζομαι εύκολα. Δύσκολα μου αρέσει κάτι πραγματικά ώστε να με κάνει να πω: «Αυτό μάλιστα, είναι καλύτερο. Υποκλίνομαι». Η ειλικρινής δημιουργία, όταν υπάρχει, φαίνεται. Δε χρειάζεται κολαούζους. Όποιος έχει καθαρό μυαλό και γεμάτη καρδιά, δεν έχει ανάγκη από αριστερούς και δεξιούς ψάλτες.

Κυρία Λουλουδάκη, ποίηση έχετε γράψει;

Για να είμαι ειλικρινής, ναι, έχω γράψει. Από έφηβη γράφω στίχους. Κυρίως για μένα. Κατά καιρούς, όταν έχω συνήθως τις μαύρες μου,

σκέφτομαι μήπως, αν με κέρδιζε τελικά ο περίκλειστος κόσμος της ποίησης, τα πράγματα ήταν ίσως λίγο καλύτερα. Από συναισθηματικής απόψεως εννοώ. Ας είναι. Πάντως, μη φανταστείτε τίποτα το ιδιαίτερο. Θεωρώ τους στίχους μου περισσότερο αυθόρμητες, έμμετρες καταθέσεις ψυχής, που υπαγορεύτηκαν από συναισθηματικές αποκαθηλώσεις της στιγμής. Κάποια από τα ποιήματά μου δημοσιεύτηκαν εδώ κι εκεί, σε διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά του κέντρου και της επαρχίας, σε μια δυο ανθολογίες. Κάποιοι καλοί άνθρωποι έγραψαν και κάποια καλά λόγια. Αλλά μέχρι εκεί. Ό,τι κατά τη γνώμη μου είχε αξία, το ταξινόμησα σε μια συγκεντρωτική έκδοση με τίτλο *Ωδή στη θλίψη και τη γενναιότητα*.

Από ό,τι γνωρίζω, ούτε και με τη μικρή φόρμα έχετε ασχοληθεί ιδιαίτερα.

Λίγα πράγματα. Όπως και τη στιχουργική, έτσι και τα διηγήματά μου τα θεωρώ περισσότερο ασκήσεις, προγυμνάσματα, που τα κάνω πριν καταλήξω να μεταφέρω την κεντρική ιδέα μιας ιστορίας στη μεγάλη φόρμα. Και εδώ, ό,τι αξιόλογο έχω γράψει, το συγκέντρωσα, έτσι για να υπάρχει, για όποιον θέλει να σχηματίσει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για μένα, στη συλλογή *Η αλχημεία του έρωτα*. Δεν ξέρω γιατί, αλλά το αγαπώ πολύ αυτό το βιβλίο.

Αλήθεια, πώς νιώθετε όταν τελειώνετε ένα βιβλίο σας;

Τι να σας πω; Ένα πολύ περίεργο συναίσθημα. Σαν να έχει τελειώσει το τελευταίο πάρτι της ζωής σου, να έχουν φύγει όλοι οι καλεσμένοι και εσύ να έχεις μείνει μόνη σου, αντιμέτωπη με ένα βουνό από άπλυτα πιάτα. Πιστέψτε με, δεν ξέρω πια αν πρέπει να το θεωρήσω ευλογία ή καταδίκη, εννοώ το να είσαι αναγκασμένη να ζεις κάθε τόσο στον απόηχο των ίδιων σου των δημιουργημάτων.

Επιτρέψτε μου παρακαλώ μια τελευταία ερώτηση: Βλέποντας στο ιστολόγιό σας την επικοινωνία που έχετε με τις αναγνώστριές σας, διαπίστωσα την εκδήλωση προς το πρόσωπό σας μιας πραγματικής λατρείας. Δεν το λέω για να σας κολακέψω, αλλά επειδή πραγματικά μου έκανε πολύ μεγάλη εντύπωση αυτή η αμεσότητα, αυτή η αμέριστη εμπιστοσύνη που σας δείχνουν. Σας θεωρούν κάτι περισσότερο από μια αγαπημένη συγγραφέα, της οποίας οι ιστορίες που γράφει τους αρέσουν και γι' αυτό προφανώς αγοράζουν όλα σας τα βιβλία. Αλήθεια, πώς εισπράττετε αυτό τον απέρα-

ντο θαυμασμό ως προσωπικότητα-πρότυπο, ως ζωντανός μύθος, ως αντικείμενο λατρείας;

Παρακαλώ, μην υπερβάλλετε και εσείς. Με αγαπούν και με εμπιστεύονται γιατί είμαι απόλυτα ειλικρινής μαζί τους. Θα σας απαντήσω με τα ίδια περίπου λόγια που απάντησε σε ανάλογη ερώτηση η Μαρία Κάλλας. Είναι ένα πολύ παράξενο συναίσθημα το να σε θεωρούν ένα ζωντανό μύθο, ενώ βρίσκεσαι ακόμα στη γη. Ίσως θα ήταν καλύτερο αν όλοι αυτοί οι άνθρωποι, που θαυμάζουν τα βιβλία μου, αποφάσιζαν να με θεωρούν αθάνατη μετά το θάνατό μου. Αν γινόταν αυτό, θα καθόμουν πάνω σε κάποιο σύννεφο, θα κοίταζα κάτω και θα απολάμβανα το θέαμα: να τους βλέπω να εξακολουθούν να με διαβάζουν, αντί να κάθομαι να ανησυχώ, όπως καλή ώρα αυτή την περίοδο, αν θα τα καταφέρω να ολοκληρώσω το επόμενο βιβλίο μου.